మహాప్రస్థానం

శ్రీశ్రీ

శ్రీ శ్రీ ప్రచురణలు
1, సౌత్ బ్యాంక్ రోడ్, మందవెల్లి
చెన్నై - 600 028

Sri Sri - *Mahaprasthanam*
First Edition : 1981 Printed in London

శ్రీ శ్రీ ప్రచురణలు : 3

శ్రీ శ్రీ ప్రచురణలు
మొదటి ముద్రణ : మే, 2000

ప్రతులు : 1000

వెల రూ: 100-00

సోల్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్:
విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
4-1-435, విజ్ఞానభవన్,
బ్యాంకు స్ట్రీట్, హైదరాబాదు-500 001.
విశాలాంధ్ర బుక్ హౌస్
హైదరాబాదు, (సుల్తాన్‌బజార్, అబిడ్స్),
విజయవాడ, అనంతపురం, విశాఖపట్నం,
హన్మకొండ, గుంటూరు, తిరుపతి, కాకినాడ.

విషయ సూచిక (౩వ పేజీ

(కొంద

పుట

నా మాట (నాయన

లండన్ నగరంలో వెలువడుతున్న "విద్
యాభూమి ప్రవాసాంధ్ర" పత్రికకు నా "స్వప్రస్థా
గీతాలను రికార్డు చేసి, నా కంఠధ్వని
ఉన్న Cassette లను పంపి, నా స్వంత దస్తూ
రీతో వ్రాసిన గీతాలను facsimile రూపంలో
ప్రచురించి సంస్కృతిని పెంపొందించిన
ప్రవాసాంధ్ర సంపాదకులు
డా. కృష్ణమూర్తి గారు.
ఇప్పుడు సమగ్ర మోనాలిసా సంకలనంగా
ప్రచురిస్తున్నారు. "నా భక్తి గీతాలకు ఇది
సంపూర్ణ రూపం." అని "ఇష్టమైనా.

ఈ ప్రవాసాంధ్ర సంకలనం రూపొందడా
నికి ఎంతోమంది సాయం చేశారు. ఇక్క
డి నా మిత్రులు తెలుగు వారు సహకరించా
రు. అందులో ముఖ్యులైన వారి పేర్లు
చెప్పుకోవాలి. "ప్రభ" వారపత్రిక
లో నేను వ్రాస్తుండగా "ప్రజా" (ప్రజాస్వా
మ్యవాదం) అనే పత్రికలో ప్రచురించిన
ఎం. ఎ. విశ్వనాథ, "మోనాలిసా" సంపాదకుడు

శ్రీయుతు

మహాప్రస్థానం గీతాలు మరి చలనచిత్ర
గీతాల రచించాను. దేని వల్ల ఆనందించారు?"
అని ప్రశ్నించారు. అందుకు నా జవాబు, "నా
సాహిత్య సామర్థ్యాలు చెందాను" అని!

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
... మహాప్రస్థానం గీతాలు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

(ఖర

అయింది. దాని తరువాత బాంబరగల్లి
“రక్తసంధ్య” పూర్తి చేశాను. మరుసటి
నెల “ప్రారంభం” అని ఇది తెలియజేసింది.

1940లో నేను “మహాప్రస్థానం” ప్రైవేటుగా
సిద్ధం చేశాను. ఇలాంటి గొప్ప సంగీతాన్ని
ఎవరినో కాని ప్రపంచం తనకే అందించలేం
అనుకున్నాను. ఆ తర్వాత (1938లో 25వ ఏట)
“ఓ మహాత్మా వెలుగు నీవలనా! నిద్ర” అనే
గీతం సిద్ధం చేశాను. తర్వాత 1950
నాటికి నాకు మొదటి ముద్రణ వాతే “నవ్వు
నవ్వు” అనే ఆలోచన వచ్చింది కానీ సాహిత్యంలో
మరి ముద్రణ వెలుగు చూసింది. అది నా
నవలలన్నిటి నా అభిప్రాయం కానుక. జేమ్స్
జాయిస్ Ulysses లాంటి ఉత్తమ నవలల్ని
ఏ సాహిత్యంలో చూడలేదు.

ఆ తర్వాత “మహాప్రస్థానం” ముద్రణ
విశాఖపట్నం ప్రచురణల కొన్ని రచనలు
పూర్తి చేస్తూ ఉండగా. అందుకే జ్ఞాపక
శక్తిగా నిలిచిన మహాకవి అభిమానులకి

ననుకున్నాను. నిజంగా శ్రీ పురిపండా వారి బుద్ధి
నవారంగా ఉంది: 'మహాప్రస్థానం మనయుగపు
తెలుగులో వచ్చిన విశిష్ట మహాకావ్యం.' అని సం
పాదకులు అన్నారు: 'నాకు తెలిసినంతమట్టుకు
హృదయాలను హృదయపూర్వకంగా 'కవితా! ఓ కవితా!' అంత
గొప్ప గేయం రాలేదు" అని. మహాప్రస్థానంలో కవితల్లో ఉన్న
ప్రాధాన్యం ఉంది. ఇది నా సొంత అభిప్రాయం. సొంత గొం
తుక. కవితా ప్రస్థానంలో అభిప్రాయం ఎప్పుడూ ఇవ్వ
దు కనీ వినీ ఎరగని రాత్రి పక్షి ఇది!

ఒకసారి గోరాశాస్త్రి నాతో, "శ్రీశ్రీ! నువ్వు వ్రాస్తున్నావు అంటావు. నా ఉద్దేశం మాత్రం ఇది! నీ నాలుగు పుస్తకాలు రాశావు అంతే కన్న నేను గొప్పవాణ్ణి" అన్నారు. "నా ఉద్దేశం కూడా అదే!" అన్నాన్నేను.

"మహాప్రస్థానం" గీతాలన్నీ 30 లలో రాసినవి. ("నిజంగానే," "కవితా! ఓ కవితా!" 41 లో, "దేశం" 47లో రాసినవి.) 30 నుంచి 40 దాకా సాగిన దశాబ్దాన్ని పాశ్చాత్యులు Hungry Thirties అంటారు. అప్పుడే తెలుగువాళ్ల ప్రా

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 1933 [illegible]

(పది

దర్శనాలు సమస్యలుగా కనిపించే విశ్వసించాలి.
దీనిలో సమకాలీన ప్రతిష్ఠ విమర్శలు సాహి
త్య శాస్త్రాలకు 'ద్రాక్షాపాకం' ఉపయోగించాం.
దీని తర్వాత వెయ్యి సామ్రాజ్యవాద వ్యాప్తికే.
దీర్ఘంగా మనం బంధాలను తెలు. బంధాలు
మంచి పెంపు వల్ల దాని కలిసి సమర్థించుకొని
కలిసి కొత్తగా. బంధాల సమర్థిస్తూ నా
సిద్ధాంతం క్రమేపీ ఎలా వలసింది.

Classicism గురించి Herbert Read ఇలా అన్నాడు: "Classicism, let it be said without further preface, represents for us now, and has always represented, the forces of oppression. Classicism is the intellectual counterpart of political tyranny. It was so in the ancient world and in the medieval empires; it was renewed to express the dictatorships of the Renaissance and has ever been the official creed of capitalism."

ప్రకాశం

[illegible]

[illegible]

నది అంతర్వాహినిలా [illegible]. "[illegible]

[illegible]

నేను అంతర్వాహినిలా [illegible]

[illegible] నా యిల్లు, నా దేశం [illegible]

[illegible]

[illegible]

ప్రపంచం. ఆ [illegible] నా యిల్లు, నా దేశం [illegible]

[illegible]

[illegible]. [illegible]

[illegible] అంతర్వాహినిలా [illegible]

[illegible]

[illegible].

"మన ప్రపంచం" అనే [illegible]

[illegible]. "[illegible]

మన ప్రపంచం! [illegible]!

[illegible]. [illegible]

[illegible]. [illegible]

([illegible]

[illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible]. [illegible]
“విప్లవం” అంటున్నారు.

“మరో ప్రస్థానం” లో [illegible]
[illegible], విప్లవ [illegible]. విప్లవ [illegible]
[illegible]. “విప్లవ సాహిత్యం” అంటే ఏమిటి? నా
[illegible] విప్లవం [illegible]
[illegible] కాదు!

ఇక నా మాట. ఇక నా [illegible]
[illegible]
[illegible],

ఉంటాను. శ్రీ. శ్రీ.

[illegible]: [illegible] “మరో
ప్రస్థానం” [illegible]. [illegible], [illegible]
[illegible]. [illegible] సాహిత్యం ([illegible])
[illegible] chronological order [illegible]
[illegible]. [illegible] “మరో ప్రస్థానం”

[illegible], } ఇట్లు; “[illegible]” [illegible].
15-12-'80 }
శ్రీ. శ్రీ.

బాపు మాట (పరమాణ

నవయుగ కవితకు శ్రీకారం చుట్టిన కవి శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు గారు. ఛందోబందోబస్తుల్ని ఛేదించేముందు వాటిపై, మాటపై తన పలుకుబడిని నిరూపించి, ప్రభుత్వం స్థాపించి, అదీ ఇదీ తెలుసు నాకు – ఇదే మంచి మీకు – అని సాధికారంగా ప్రకటించి జెండా ఎగరేసిన విప్లవకవి శ్రీశ్రీ. రేపటి రోజుకు ఊపిరి శ్రీశ్రీ. ఈ తెలుగువాడి జీవనాడిని, మాటవాడిని కవితవేడిని లోకమంతటా సహృదయాలలో పలికించే ఉద్యమపు మహాప్రస్థానం – విదేశాంధ్ర ప్రచురణల ఈ ప్రచురణ.

మన దేశంలో రెండు శతాబ్దాలు జెండా ఎగరేసి దించిన దేశంలో – ఇండియన్ జెండా – కాదు – తెలుగు జెండా ఎగరేస్తున్న గూటాల కృష్ణమూర్తి గారికీ, మహాకవి శ్రీశ్రీ గారికీ —
నా జోహార్లు.

(ప్రణామాలతో

ఆర్థర్ రాఖామ్, రెజినాల్డ్ క్లీవర్, గిల్బర్ట్ విల్కిన్సన్ E.H షెపర్డ్, ఇల్లింగ్‌వర్త్ వంటి 'గీతోపనిషత్' అథారిటీలు, పసిబిడ్డల కోసం ఫెయిరీ టేల్స్ నించి బ్రహ్మాండం దాకా అద్భుతమైన 'గీతా'రచనలు చేసి సిద్ధులై, జగత్ప్రసిద్ధులై, చిత్రకళకు పెద్దబాలశిక్షలై వేద్యులై, చిరంజీవులై విలసిల్లే గురుతుల్యులు వెలసిన దేశంలో అచ్చయే ఇంకో గొప్ప పుస్తకానికి నేను బొమ్మలు గీయడం నా అదృష్టం.

నిన్న, నేటి యురోపియన్ చిత్రకారుల చరిత్ర ఆకళించుకున్న కృష్ణమూర్తిగారు నాకు ఇంత గొప్ప గౌరవం ఇచ్చినందుకు అనేకానేక ధన్యవాదాలు తెలుపుకుంటున్నాను

బాపు

పదిహేను

యోగ్యతా పత్రం

ఇది మహాప్రస్థానం సంగతి కాదు. ఇదంతా చెలం గోడు. ఇష్టంలేనివాళ్ళు యీ పేజీలు తిప్పేసి (దీంట్లో మీ సెక్సుని ఉద్రేకించే సంగతులు ఏమీ లేవు) శ్రీ శ్రీ అర్ణవంలో పడండి. పదండి ముందుకు. అగాధంలోంచి భైరవులు వెల్లువలై మొహానకొట్టి, ఉక్కిరి బిక్కిరై మహామహోగ్ర చెవులు గింగురుమని నిల్చిన కాళ్ళకింది భూమి దొలుచుకుపోతో వుంటే, ఆ చెలమే నయమని వెనక్కి పరిగెత్తి చూస్తారు.

తన కవిత్వానికి ముందుమాట వ్రాయమని శ్రీ శ్రీ అడిగితే, కవిత్వాన్ని చూచేవాళ్ళు తన దగ్గర లేరన్నాడు చెలం. 'చూచవద్దు అనుభవించి, పులకరించ'మన్నాడు శ్రీ శ్రీ.

చెలం చూశాడు, మాట్లాడాడు. కాని శ్రీ శ్రీ ని ఎరగడు. రుక్మిణీనాథశాస్త్రి ఒక ఉదయం వచ్చి –

"ఇదేమిటి, ఈ మూల స్త్రీ ల కోసం ఇట్లా మూలుగుతున్నారు? శ్రీ శ్రీ పద్యాల వేగంతో ప్రపంచపు పాత దుమారమంతా వూడ్చుకుపోతోవుంటే!"

"హృదయాల మీది పెంకులు పగిలిపోతున్నాయి, భైట వినబడుతున్నాయి. ఇట్లారండి, రోడ్డుమీదికి" అన్నాడు.

అంతవరకు శ్రీ శ్రీ కవిత్వాన్ని ఎరక్కపోవడం చెలంలో క్షమించతగిన విషయం కాదు. కాని చాలా వాటికి క్షమించాలి చెలాన్ని.

కవిత్వాన్ని, ముఖ్యంగా తెలుగు కవిత్వకన్యల్ని చూస్తే చెలానికి *Impatience*, అనుమానం. శబ్దసౌందర్యంతో తృప్తిపడి సంతోషించమనిందే కాని, చెప్పేదానికి అర్థం వెతకడం అవివేకం అని. కాని నీరసపు కళాచతురులుమల్లే అందాన్ని దూరంనించి చూచి సంతోషించి, విచారించి, తప్పుకోడం చెలానికి చాతకాదు. తను చెప్పదలుచుకున్న సంగతి తనకే స్పష్టంగా తెలీనప్పుడు తన చాతగానితనాన్ని, అర్థ అస్పష్టతనీ ఛందస్సు చీరల వెనకా, అలంకారాల మధ్యా, కఠినపదాల బురఖాలలోనూ దాచి మోసగించాలని చూస్తాడు కవి – ముఖ్యంగా సహజ సౌందర్యం తక్కువైనప్పుడు! సులభంగా, సూటిగా చెప్పేసి, ఇంత ధ్యానానికీ, మౌనానికీ, కార్యాలకీ, విజయాలకీ వ్యవధి నివ్వరాదా అని చెలం కోర్కె, ఆ పని స్త్రీ లూ చెయ్యరు, దేశనాయకులూ చెయ్యరు, కవులూ చెయ్యరు – ఒక్క, శ్రీ శ్రీ తప్ప. కవిత్వంలోనూ, జీవితంలోనూ *economy of words and thoughts* లేకపోవడం దేశభక్తికన్న హీనమైన పాపం. ఆత్మలోకంలో దివాలా.

తనకీ, ప్రపంచానికీ సామరస్యం కుదిరిందాకా కవి చేసే అంతర్, బహిర్ యుద్ధాలావే

కవిత్వమంటాడు చెలం. అందువల్లనే దిక్కుల్ని, దేవుల్ని అధికారుల్ని ధిక్కరించి ప్రశ్నించే శ్రీ శ్రీ పద్యాలు అంత అభిమానం చెలానికి. నెత్తురూ, కన్నీళ్ళూ కలిపి కొత్త *Tonic* తయారుచేశాడు శ్రీ శ్రీ యీ వృద్ధ ప్రపంచానికి.

హృదయం ఎలా కంపిస్తే ఆ కంపనకి మాటల రూపాన్ని యివ్వటం అతనికే తెలుసు, మాటల్ని కత్తులూ, యీటెలూ, మంటలుగా మార్చటం అతనికే చేతనవును. పద్యాలు చదువుతోంటే, ఇవి మాటలు కావు, అక్షరాలు కావు – ఉద్రేకాలు, బాధలు, యుద్ధాలు – అతని హృదయంలోంచి మన హృదయంలోకి *direct* గా పంపిన ఉత్సాహాలు, నెత్తురు కాలవ అనిపిస్తుంది.

ఎందుకంటే –

కృష్ణశాస్త్రి తన బాధని అందరిలోనూ పలికిస్తే శ్రీ శ్రీ అందరి బాధనూ తనలో పలికిస్తాడు.

కృష్ణశాస్త్రి బాధ ప్రపంచానికి బాధ. ప్రపంచపు బాధ అంతా శ్రీ శ్రీ బాధ.

(2)

శ్రీ శ్రీ కవిత్వము, పాల్ రోబ్సన్ సంగీతమూ ఒకటే రకం అంటుంది పారిస్. ఆ రెంటికీ హద్దులూ, ఆజ్ఞలూ లేవు, అప్పుడప్పుడు లక్షణాలనూ, రాగాలనూ మీరి చెవి కీచుమనేట్టు ఇద్దరూ అరుస్తారు. ఏమీ రసం లేకుండా *flat* గా ఎక్కడికో, ఏమీ చేతకాని వాళ్ళమల్లే జారిపోతారు. కాని ఆ అరుపుల్లో, చీకట్లో మొహాలు, తోకలూ కనపడక నొక్కుకునే ప్రజల రొద, గాలిదెబ్బల కింద ఎగిరిపడే సముద్రపు తుపాను గర్జనం, మరఫిరంగుల మరణధ్వానం గింగురుమంటాయి. కంఠం తగ్గించి వినపడకుండా తగ్గుస్థాయిలో మూలిగారా, దిక్కులేని దీనుల మూగవేదన, కాలికింద నలిగిన చీముల కాళ్ళువిరిగిన చప్పుడు, నీళ్ళులేక ఎండుతున్న గడ్డిపోచ ఆర్తనాదం వినిపింపచేస్తారు. బుద్ధివున్న వాడెవ్వడూ అతనిది సంగీతమని కాని, ఇతనిది కవిత్వమని కాని ఒప్పుకోడు; ఒప్పుకోటమూ లేదు. ఎందుకంటే యీ యిద్దరి *appeal* బుద్ధిని, వివేకాన్ని, కళానిబంధన్ని మించిన ఏ అంతరాళానికో తగులుతుంది – ఆ అంతరాళం అనేది వున్నవాళ్ళకి. కీర్తి మర్యాదల్ని పగ్గాలతో కొలుచుకుంటూ అగచాట్లు పడి కులికే మనుముకి ఆత్మ ఎన్నో మందపు ఇనపపొరల వెనక అణిగి చచ్చి, కొనవూపిరితో ఆరిపోలేక మిణుకు మిణుకు మంటూ వుంటుంది. అటువంటివాళ్ళకి ఉత్త అర్థంలేని న్యూసెన్సుగా తోస్తాయి శ్రీ శ్రీ పద్యాలు. సొంత ఇల్లు, అణగారిన భార్య, ప్రతి సంవత్సరం పై క్లాసులోని వెళ్ళే కొడుకూ,

bank-account, కొట్టిపోని ఆవృతో తృప్తిపడే సంసారుల శాంత హృదయాల మీదినుంచి యీ గీతాల్లోని ఉద్రేక ఉత్సాహాలు విశాఖపట్నం సముద్రంలో నల్లరాళ్ళమీద అలలు విఫలమైనట్లు దొర్లిపోతాయి. తాంబూలం వేసుకుంటూ, పుస్తకాన్ని మూసిపెట్టి "దేనికోసం? ఎందుకు? ఏమిటి కావాలంటాడు? ఏమిటి ఈ వేదన పాపం?" అని కొంచెం ఆలోచిస్తారేమో!

ఇదీ సాధారణంగా కల్చెర్డు రీడర్సు సంగతి.

కవుల సంగతి వేరు. ఉత్తమ కవిత్వం ఎప్పుడు ప్రచురిత మవుతుందా అని వెయ్యికన్నులతో కనిపెడుతూ వుంటారు. కనపడ్డదా, ఆనాటినుంచి అతి శ్రద్ధగా ఆ కవిత్వాన్ని గురించీ, కవిని గురించీ ప్రచారం మొదలు. సారస్వత పోషకులతో ఉచితులతో ఎట్లాగో ఓలాగు ఆ కొత్త కవిత్వాన్ని సంభాషణలోకి తీసుకునివచ్చి వ్యక్తి కాల పరిస్థితులను బట్టి చప్పరించడమూ - తమ కావ్యాలనించో, ఇతర కావ్యాలనించో, సంగ్రహించబడిన దనడమూ - విప్లవకారణ్ణనడమూ -నిర్జీవమనడమూ - కవిని గురించి చాల *righteous indignation* తోనో, జాలిపడుతోనో, చాల సానుభూతి, దయా వున్నట్లు ప్రవర్తించడమూ వీళ్ళ టెక్నిక్.

"శ్రీ శ్రీ కవిత్వాన్ని గురించి మీ అభిప్రాయం చెప్పండి" అని కవిని అడిగారా, అతను "దానికేం చాల బావుంటుంది. ఓ బాగా వ్రాస్తాడు. నేను అతన్ని కూడా బాగా ఎరుగుదును. నా అభిప్రాయం ఏమిటంటే -" అన్నాడా, అతను చాల సన్నిహిత ప్రియమిత్రుడన్నమాట కవికి. చిరునవ్వుతో శ్రీ శ్రీ విషయమై మీ కళ్ళలో కారం కొట్టి పోతున్నాడు. పొగడ్తలతో మీ నోట్లో విషం కక్కిపోతున్నాడు జాగ్రత్త!

శ్రీ శ్రీ కవిత్వానికి *Motive springs* చూపుతాడు ఆ మిత్రుడు. తప్పదు.

"ఆకలిపాట... కటిక దరిద్రుడు అతను - తిండిలేక వీధులు తిరిగాడు... పాపం" అంటూ ప్రపంచపు సరిహద్దుల్ని వూగించాలని ప్రయత్నించే అతని హృదయోద్రేకాన్ని *explain* చేస్తాడు.

నిజమా? నిజమైతే శ్రీ శ్రీ "ఆకలేసి" నక్షత్రాలు అదరిచూసే "కేకలేశాడు."

ఈ కవికి ఆకలివేస్తే ర - గారి యింటికెళ్ళి శ్లాఘించి భత్య ఖర్చు తెచ్చుకుని, భోజనం చేసి ప్రియురాలి మీద గీతం వ్రాశాడు.

అబద్ధాలతో, స్తోత్రాలతో, వంచనతో, అనుకూల దుష్ప్రచారంతో, ఆత్మశ్లాఘనతో దేశంమీదపడి బతుకుతున్న యీ *Parasite* కవివరేణ్యులు శ్రీ శ్రీ ని విమర్శించడానికి సాహసిస్తున్నారు. 'అభివృద్ధికి తగినవాడవు' అని ఆకాశమంత ఎత్తుగా వుండే అతని వీపుతట్టి చూస్తున్నారు.

పద్దెనిమిది

ప్రపంచంలో ఈనాడు ప్రతిదేశంలోనూ నూతన యుగధర్మాలకోసం ధర్మయుద్ధం చేసే వీరులు ఈనాడూ పడుతున్న ఘోరమైన అగచాట్లు చూస్తే, అనాదిగా తనకోసం ప్రయత్నించే *dreamers* మీద ఈలోకం వర్షిస్తున్న కర్కశత్వం, వరించి ఆవేశించి *rotten channels* యీనాటి సారస్వత సభాపతులు.

తాము బతికివున్న కాలంలో పాత వాంగ్మయం మీద తిరగబడ్డ యీ బతికివున్న శవాలు ఈనాటికీ తాము ముప్పైయేళ్ళక్రింద చేసిన తిరుగుబాటు ఇతరుల ఖర్చుమీద కాఫీ యిస్తేనే ముందు *Inspire* ఐ ప్రగల్భాలు పలికే యీ రసికులు, తాము తెచ్చిన సంస్కారమే యింక సారస్వతానికి శాశ్వతావధి అని నిరూపించి, ఉప్పొంగి తెలుగు ప్రపంచాన్ని పావనం చెయ్యడానికి మీదికి ఉరికే భగీరథ ప్రవాహాన్ని ఊరి రబ్బిష్ చెత్తల కట్టలతో ఆపాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు.

మద్రాసు బస్సుల గోలల మధ్య ఓసారి "శ్రీ శ్రీ ఇప్పుడు వ్రాస్తున్న క్రొత్తవాటికి ప్రజలు ఇంకా అలవాటు కాలేదే. ఇంకా యీ సర్రియలిజం తెస్తే అసలు గాభరా పడి చదవడమే మానేస్తారేమో!" అన్నాడు చెలం. *man of little faith.*

శ్రీ శ్రీ ఏం జవాబు చెపితేనేం! మానవజాతిని ఉద్ధరించడానికి కొత్త మతాన్ని కనిపెట్టిన ప్రవక్తవలె చిరునవ్వు నవ్వాడు. తన వ్రాతల అంగీకారాన్ని పొందేందుకు ఇరవైయేళ్ళ తర్వాత ఇంకా ఆశ వదలక కాచుకొనివున్న చెలం మానవత్వం మీద శ్రీ శ్రీ కి వున్న గాఢవిశ్వాసాన్ని చూసి తలవొంచాడు.

శ్రీ శ్రీ కవిత్వాన్ని *analyse* చేసి, ముక్కల కింద వత్తిచూపి, కవి, మనిషి శైలీ, భావం, కవిత్వం, ఛందస్సు, ఎదిరింపు, కొత్తపోకడలు, పాత *Influences* అంటో వాటి శ్రేష్ఠత్వాన్ని *explain* చెయ్యడానికి చెలానికి అధికారమూ, అర్హత లేవు. చెలానికి విమర్శ చాతనైతే, కొత్త వ్రాతల్ని పాత పత్రికల్లో చీల్చి, చెండాడి గొప్పతనం లేదని నిరూపించి, ఘనత సంపాయించి, సంవత్సరానికోసారి నిండు భోజనాలుచేసే ఒక డజన్ సారస్వత, కళా, నాటక, నృత్య, గాన, సినిమా పరిషత్తులలో సభ్యత్వం, ఏమో అదృష్టం అపూర్వంగా కలిసివస్తే జాయింటు సెక్రటరీకూడా సంపాయించేవాడు కాదా!

శ్రీ శ్రీ పుస్తకం కొని తీరికగా చదవండి, పద్యం పదిసార్లు చదవండి. ఏమీ అర్థం కాలేదా – ఏ యువకుడికో, భిక్షుకుడికో, *death-bed present* గా పంపండి. పారెయ్యకండి. అంతకన్నా దాచుకోకండి. తెలుగు కవిత్వాన్ని ఖండించి, దీవించి, ఊగించి, శాసించి, రక్షించే అపూర్వశక్తి మీచేతులో పుస్తకం, *pass it on.*

పదేళ్ళు ఆగండి, ఈ లోపల ఆస్తిసంపాదించడం, పిల్లల్ని కనడం, ధరలు హెచ్చడం

కాక జీవితంలో ఇంకా ఏమన్నా మిమ్మల్ని అమితంగా *influence* చేసినవి జరిగివుంటే మళ్ళీ కొత్తకాపీ కొని శ్రీ శ్రీ పద్యాల్ని చదవండి. అప్పుడన్నా అర్థమౌతుందేమో.

స్వయంగా చదవండి. చదివిం తర్వాత శ్రీ శ్రీ ని చూడాలనిపిస్తే స్వయంగా చూడండి. ఎవరి అభిప్రాయమూ అడగకండి. ముఖ్యంగా కవి అనేవాళ్ళే–చెప్పినా వినకండి.

(3)

కవిత్వపు కాలం అంతమయింది. నగలూ, అపురూపపు కళలూ, సూర్యకిరణాల్ని ఎరగని అందాలూ గతిస్తున్నట్టే కవిత్వమూ గతించింది. కవిత్వానికి కూడా తన ప్రయోజనం తానే చెప్పుకోవలసిన గతిపట్టింది. "ఈనాటి కవిత్వమంటే ఏమిటి? ఎందుకు వుంది? ఏం చేస్తోంది?" అని దిజ్ఞ్మరించి అడిగే తెలుగు ప్రజలకు శ్రీ శ్రీ కవిత్వం ప్రత్యుత్తరం. కొద్ది రోజుల్లో నేడు విర్రవీగేకవులు ప్రతి ఒక్కరూ శ్రీ శ్రీ నీడకింద నుంచుని తమ ఉనికిని సమర్థించుకోవలసిన గతి వొస్తుంది.

చెప్పుకో తగిన ఒక్క కవీ మన కృష్ణశాస్త్రి ఉన్నత హిమాలయ శిఖరాల్లో కురిసిన కవితా వర్షం పాయలై, దేశాలవెంట ప్రవహించి చివరకు పైడుకాలువల్లో కుళ్ళుతున్న సమయాన, తన భీషణాతపజ్వాలలతో ఆవిరి పొగలు ఆకాశ మార్గాన విహరింపజేసి, రక్షించాడు శ్రీ శ్రీ.

ఎవరినించి దొంగిలించామో వాళ్ళని క్షమించడం కష్టం

కృష్ణశాస్త్రి పద్యాలు చదివి, అర్థం విడదీసి, "ఏది గొప్పతనం చూపు"మంటే చూపలేకపోయినాను పూర్వం. శ్రీ శ్రీ అగ్గిపుల్లలోనూ, కుక్కపిల్లలోనూ కవిత్వం చూపమంటే చూపలేను ఈనాడూ.

అగ్గిపుల్లనంక–ముఖ్యం పుచ్చిన అగ్గిపుల్లనంక చాలాసేపు చూడమంటాను.

కుక్కపిల్లని–ముఖ్యం తల్లిచచ్చిన దిక్కులేని గజ్జికుక్క పిల్లని పెంచమంటాను.

మెరీనాలో గాలిలో ఊగే (రేడియోలేని రోజులవి) *flower-bed* పుష్పశయ్య కేసి చూస్తున్న నన్ను చూచి, "ఈ పువ్వులు పాడు పువ్వులు! ఎక్కడ చూసినా రోడ్డు ప్రక్కన అంతా ఈ పువ్వులే" అని నన్ను నిందిస్తున్న మిత్రుడికి ఏం జవాబు చెప్పగలిగాను.

"ఏమిటి వంతెన మీద నుంచుని చూస్తున్నావు?"

"సంధ్య కేసి."

"ఎవరు ఆమె?"

అంటే ఏం మాట్లాడగలిగాను?

పాత పదాలు, డిక్షన్, వర్ణనలు, అలంకారాలు, ఛందస్సు, ఉపమానాలు, పద్ధతులు, ఆచారాలు కవిత్వంలోనే, జీవితంలోనే ఇంక మళ్ళీ లేవకుండా వాటి నడ్డి విరక్కొట్టాడు శ్రీశ్రీ.

"ధ్వంసం చేసి రోడ్డు వేశాడు –"

"పదండి ముందుకు పదండి తోసుకు –" అంటున్నాడు.

తాము వేటిని ఎదిరించలేక ప్రతిదినమూ లొంగిపోతున్నారో, ఆ నిరంకుశాధికారుల నెత్తిమీద నాలుగు దెబ్బలు కొట్టాడని యువకులు చలంమీద చూపే అభిమానం చాలదు శ్రీ శ్రీ కి. తామూ యింకో నాలుగు దెబ్బలు కొట్టగల శక్తిని తెచ్చుకోమంటున్నాడు మనుషుల్ని.

శ్రీ శ్రీ ధ్వంసం చేసిన పాత ఛందస్సుల్లోంచి పాత మూలుగులూ, *serenadings* మూర్ఛలూ, వేదాంతాలూ, మత్తులూ పోయి – దేశాలకి ఉత్సాహాలకి కదిలిపోయే యువక సైన్యాలకి, నూతన యుగ నిర్మాతలకి *background music* కింద *marching band* కింద, కొత్తరక్తాన్ని కదను తొక్కించే సంగీతం వినపడ్డంలేదా, శ్రీ శ్రీ గీతాల్లో: వినపడకపోతే –

"ఎముకలు క్రుళ్ళిన, వయస్సు మళ్ళిన సోమరులారా చావండి!"

ప్రపంచం ఎట్లా పోతేనేం? మీ కెందుకులెండి.

"అదృష్టవంతులు మీరు... వడ్డించిన విస్తరి మీ జీవితం."

ప్రభుత్వాలు, న్యాయస్థానాలు, రక్షకభట వర్గాలు, చెరసాలలు, ఉరికొయ్యలు, భావ కవిత్వం ఇవన్నీ మీ ప్రియమిత్రులు. యుద్ధాలనించి, ముష్టివాళ్ళనించి, విప్లవాలనించి, అనాథల నించి, అశాంతి నించి, సత్యాన్నించి మిమ్మల్ని కాపాడుతారు వీళ్ళు.

వీళ్ళందరి అధ్యక్షుడూ మీ దేవుడు. మీ డబ్బుకి దాసుడు. మీ వంగి పూజలకీ స్వార్థ ప్రార్థనలకీ వశ్యుడు. దొంగభక్త పరాధీనుడు.

ఇన్ని బాంబులు కురుస్తున్నా, ఇన్ని మర ఫిరంగులు మోగుతున్నా, ఇన్ని చెరసాలలు నిండుతున్నా, ఇన్ని విప్లవాలు జరుగుతున్నా ఇంకా విశదం కాదా మీకు – పాత పద్ధతులు, విశ్వాసాలు, ధర్మాలు అన్నీ ఓ మూల నుంచి కూలిపోతున్నాయని!, ఇంక లాభం లేదనీ మీ ఆటలు యింక సాగవని!

ఈ విధ్వంసం అనంతరం నవ ప్రపంచ నిర్మాణ కర్తల ఉత్సాహాలతో కంఠం కలిపి పాడుతున్నాడు శ్రీ శ్రీ.

ఏ లోకంలో అన్యాయాలు, అధికారాలు, ఏడుపులు, క్షామాలు, యాచకా, క్షుద్ర కవిత్వాలు, శిక్షణలు, *scandals* లేని ఆలోకాన్ని *dream* చేస్తున్నాడు యీ కవి.

మీ ఆనందంకన్న ఇతరుల క్షోభ సంతృప్తినిచ్చే మీకు, నరకమంటే అట్లాంటి లోకం.

శ్రీ శ్రీ ఎందుకు నచ్చుతాడు?

ఇంకా రాత్రి చీకట్లో, లోకం నిద్రలో భయంకర స్వప్నాలు కంటో, దీనంగా పలవరించే సమయాన ఉషాగమనాన్ని గుర్తించి స్వాగతమిచ్చే వైతాళికుడు శ్రీ శ్రీ.

దేవుడు, అధికారాలు, పాతర్లు, సౌఖ్యాలు, నీతులు, స్వర్గం, మర్యాదలు మూటకట్టుకుని కులికే మీకు అర్థంకాని బాధ, మరణం, దరిద్రం, అవిశ్వాసం, అశాంతి ఇవన్నీ అర్థంకాక గట్టిగా సృష్టినే ప్రశ్నిస్తున్న యువకుల లక్షకంఠాల్నీ ఏకం చేసి పలుకుతున్నాడు శ్రీ శ్రీ.

మీ కెందుకు లెండి. పట్టుదిళ్ళలో తలలు దూర్చి, భాగ్యవంతుల పాలిటి ఈశ్వరుడిమీద స్తోత్రశ్లోకాలు చదువుతూ — ''*All is well with the world*'' అనుకుంటో నిద్రపోండి.

నిర్భాగ్యులం కొందరం మాకు —

''అన్నీ సమస్యలే, సందేహాలే.''

''ఏవో, ఏవేవో, ఏవేవో, ఘోషలు వినబడుతున్నాయ్! గుండెలు విడిపోతున్నాయ్?''

మీకు కవిత్వం కావాలా?

అదుగో ఆ మూల పాతగోరీలకేసి మొహాలు తిప్పుకొని నగిషీలు చెక్కుతున్నారు — పాత పదాలకీ, ఊహలకీ చిత్రికలుపట్టి — ప్రేయసి మొల్లకన్నులమీద పద్యాలు అల్లుతున్నారు — రామాయణాలూ, శర్మిష్ఠలూ, వృద్ధ మునులు వ్రాసి అర్పిస్తున్నారు, ''భారతి''కి నైవేద్యంగా.

వాళ్ళలో చేరండి. వాళ్ళ ధైర్యవచనాలను విని మళ్ళీ నిద్రపోండి.

''రాబందుల రెక్కల చప్పుడు పయోధర ప్రపంచ ఘోషం. ఝంఝానిల షడ్జధ్వానం'' విని తట్టుకోగల చేవ వుంటే ఈ పుస్తకం తెరవండి.

బెజవాడ,
17—7—40

చలం

మహాప్రస్థానం

అంకితం

(కొంపెల్ల జనార్దనరావు కోసం)

తలవంచుకు వెళ్ళిపోయావా, నేస్తం!
సెలవంటూ ఈ లోకాన్ని వదలి...

తలపోసిన నీ నీ కానరానిదై పోగా,
పరివేదన పలుకులు బతుకులు కాగా,
అటు చూస్తే, ఇటు చూస్తే పరదా
చిరునవ్వుల, చీకటావల ఇవతల-
మలిచిన తనం, తలకు తనం నీ
సుదీర్ఘమౌన స్వప్నమయాన గాఢంచేస్తే
ఆటు పోతే, ఇటు పోతే ఏంటా
అనాదరణాల, అవమానాల చూపే,
పక్క త్రోవ నీ వీధులకని, పాండ్యాలకని
వెళ్ళి వెళ్ళి ప్రశ్నిస్తూ వెళ్ళిపోయావా, నేస్తం!
తలవంచుకు వెళ్ళిపోయావా, నేస్తం!

కాంగ్రెసు జ్వాలకులనవే పెనవేసే
స్వాతంత్ర్యం ఆకాంక్ష అవలి తీరాలకు
తలవంచుకునే వెళ్ళిపోయావా, నేస్తం!
పలుకన్నులనే పరీక్షలనే చేస్తూ...

అది కదా కవనా పోకడలన్నీ
ఆనేతా నేత నిర్బంధపు బాధ,
పాంటు షర్టుల్లో కరడుగట్టినా
సంచితాల బిగబట్టింపుల పొసగక
అంధ భావంత తెలంగు సామర్థ్యం
దేశ్య పదపుష్పం ఉయ్యాల వెల్లువైనది, సత్యం!
ఎంత అన్యాయం పడుతున్నది, సత్యం!
ఎన్ని అలలు నా తీరాన [illegible]
ఎన్ని కలలు నా కళ్ళల్లో తొలిగి కరిగిపోయాయి.
అన్నీ అన్నీ నేనా, సత్యం!
ఎంత భావుకతలో నేను మరువను, సత్యం!

వసంతపు దినం మన సొంతం
నిన్నగాక మొన్న మాట్లాడ బోన్నట్లే ఉంది!
పాతికేళ్ళ నిన్న సాహిత్య పరిచయము
కలసిన వారింటి నా నిధి
కనుక కుంటి కదల హేమంత ప్రసంగల్లోన
నిలువు ప్రశ్నలం నిలబెట్టి మనం
"కవిత" సంపుటం ప్రచురణ చేసిన

జ్ఞాపకం ఉందా?
చిన్నప్పుడు సముద్ర తీరాన కూచుని
అన్నీ మరిచి గుజ్జనగూళ్ళు కట్టించా?
నాతో వున్నావని సర్వస్వమూ ఇచ్చానని,
ఆకలీ, నిద్ర వదిలేసి;
ఎక్కడ ఉన్నామో, ఎక్కడకు పోతామో తెలియని
ఆవేశంలో,
మనక్కులను ఆకాశాన్నులను తెల్పిగా
ఎక్కడికో పోతున్న మనిద్దరం
రెక్కలు విప్పి నిలువెత్తు ఆకాశం
ఎన్నెన్ని కలలు వృత్తాన్ని సమాధించింది,
ఎన్నెన్ని కన్నీటి చుక్కల కరిగించింది,
కలలను పోగులుగా, దారాలుగా కలిపి,
కలిపేందుకు, కట్టుకుందాం మనిద్దరం!
మనసుకు నిన్ను నిత్యానందంగా మలిచి,
ఇంటికి చేరుకున్న నాలుగు చేతులూ కలిసి,
మరొక్కసారి గుండె గూళ్ళను,
గుండెలలో గుడిలా ప్రేమను నిలిపి,
మన ఇంటిలో ప్రేమ తత్వాన్ని

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ఎంత మోసగించుకుంటున్నా [illegible]!

ఎవరు [illegible], నేస్తం! [illegible],
[illegible]!
[illegible]!
[illegible]!
[illegible]
[illegible]!
[illegible]
[illegible]!
[illegible]!
[illegible]!
ఎవరికి కావాలి, నేస్తం!

ఏమనుకుని పోతావేం మిత్రమా?
ఎవ్వరూ నిన్ను స్మరించుకోరు కదా!
ఎవరికి కావాలి, నేస్తం! నువ్వు
కాలికం మాత్ర ఒక మాంసపు ముద్ద అయితే,
తనవారిని గుర్తించని నిన్ను తలుచుకుంటే!
అందరికీ నిన్ను మంచిగా చూస్తే, నిజం తెలిస్తే!
ఎవరికి కావాలి నీ నేస్తం?
ఏమనుకుని పోతావేం మిత్రమా?
మా మరణ వార్తలు మా మాటలు!
మా మరణాల మీద ఆకలి తీర్చుకుంటున్నారు!
మా కాళ్లకు చెక్కిన ముద్రలు,
మా నెత్తిన కాయలు కాచే!
మనిషిని మిత్రమా తెలుసుకో కాదు!

లేదు, నేస్తం! లేదు...
నా హృదయం మనిషిని వదలలేదు!
నిరుపేదల కన్నీళ్ళ జలాశయం
నా నవ్వులనే నిర్మించుకున్నాను!
ప్రతి కోరిక తపస్సు మరుపు రాని తెలుసు,

భయం వేసినవే అయినప్పటికీ!
నీ సాహసం ఒక ఉండాకారం!
నీ జీవితమే ఒరవడి!
నిన్ను నడచిన సోపానం
నేడు ఇంకా మానక తప్పదు.

కావున నా నిరాశామయ లోకంబులో
కదన శంఖం పూరిస్తున్నాను!
ఇక్కడ నిలబడి నిన్ను
ఇలాగ ఆవాహనం చేస్తున్నాను!
అంకుశాలు మహాభినవాస్త్రం!
ఆవేశించుము నాలో!
ఇటు రాదు నీ కోసం
ఇదే నా మహాప్రస్థానం!

—1938

—•—

మహాప్రస్థానం 7

మరో ప్రపంచం,
మరో ప్రపంచం,
మరో ప్రపంచం పిలిచింది!
పదండి ముందుకు,
పదండి త్రోసుకు!
పోదాం, పోదాం పైపైకి!

కదం త్రొక్కుతూ,
పదం పాడుతూ,
హృదంతరాళం గర్జిస్తూ—
పదండి పోదాం,
వినబడలేదా
మరో ప్రపంచపు జలపాతం?

దారి పొడుగునా గుండె నెత్తురులు
తర్పణ చేస్తూ పదండి ముందుకు!
బాటలు నడచీ,
పేటలు కడచీ,
కోటలన్నిటిని దాటండి!

నదీ నదాలూ,
అడవులు, కొండలు,
ఎడారులా మన కడ్డంకి?

పదండి ముందుకు!
పదండి త్రోసుకు!
పోదాం, పోదాం, పైపైకి!
ఎముకలు క్రుళ్ళిన,
వయస్సు మళ్ళిన
సోమరులారా! చావండి!
నెత్తురు మండే,
శక్తులు నిండే
సైనికులారా! రారండి!
"హరోం హరోం హర!
హర! హర! హర! హర!
హరోం హరా" అని కదలండి!
మరో ప్రపంచం,
మహాప్రపంచం
ధరిత్రి నిండా నిండింది!

ప్రశాంతి సౌందర్యం!
ప్రశాంతి ప్రోత్సాహం!
ప్రత్యూషం వలె పొంగిపొర్లింది!
భావ వేగమున ప్రసరించింది!
వర్షాకాల ప్రవాహాల ప్రళయఘోష వలె
దిశ దిశ దిశ దిశల విరబూసిన ప్రకృతి!
ప్రశాంతి,
ప్రశాంతి,
ప్రశాంతి సౌందర్యం!
కనువరదేశ సౌర ప్రపంచపు
కణకణ మండే ప్రేమాగ్ని?

ఎగిరి, ఎగిరి, ఎగిరి పడుతున్నవి
ఎనెన్నో పక్షుల మేఘమ్ములు!
తిరిగి, తిరిగి, తిరిగి సముద్రంలో
జల ప్రవాహాల నాట్యం చేస్తున్నవి!
సల సల క్రాగే పవనాలా? కాదది
ఉష్ణ రక్త ప్రవాహం!
తరగ సముద్రమా,

నయాగరా వలె
ఉరకండీ! ఉరకండీ ముందుకు!
పదండి ముందుకు!
పదండి త్రోసుకు!
మరో ప్రపంచపు కంచు నగారా
విరామ మెరుగక మ్రోగింది!

త్రాచుల వలెనూ,
రేచుల వలెనూ,
ధనంజయునిలా సాగండి!
కనబడలేదా మరో ప్రపంచపు
అగ్నికిరీటపు ధగధగలు,
ఎర్రబావుటా నిగనిగలు,
హోమజ్వాలల భుగభుగలు?

— ० —

12-4-1934

జయభేరి

నేను సైతం
ప్రపంచాగ్నికి
సమిధ నొక్కటి ఆహుతిచ్చాను!

నేను సైతం
విశ్వవృష్టికి
అశ్రు వొక్కటి ధారపోశాను!

నేను సైతం
భువనఘోషకు
వెర్రిగొంతుక విచ్చి మ్రోశాను!

× ×

ఎండకాలం మండినప్పుడు
గబ్బిలం వలె
క్రాగిపోలేదా?

వానకాలం ముసిరిరాగా
నిలువు నిలువున
నీరు కాలేదా?

శీత కాలం కోత పెట్టిన
కొరడా దెబ్బ,
ఆకులేని కొమ్మ కేకలు!

× ×

నే నాకలి
నిద్ర పోతే-
చంద్ర కిరణాలు, తారకాపుష్పాలు, వంటకాలు
కోసుకు తింటా
కోర్కె తీరా!

నింగి నుంచి జారిన మంచు
రంగు రంగుల పుష్పాన్ని
రాత్రి, నెమలి ద్రొక్క తెంచుకుని
నేల తెరిచాను!

పక్షుల్ని పట్టి తెచ్చాను,
నిద్రపోతు చిత్తగి
మనోప్రపంచం పగిలింది ప్రకృతిస్వరం!

× ×

నే నొక్కణ్ణి ధాత్రినిండా
నిండిపోగా -
నా కుహూరుత శీకరాలే
లోక కుంభాల ఉద్ఘాటాలై
ఆ కుహూరుతాన్ని ఉగ్గడిస్తాయి!

x x

నేను సైతం
ప్రపంచాబ్జపు
తెల్లరేకై పల్లవిస్తాను!

నేను సైతం
విశ్వవీణకు
తంత్రినై మూర్ఛనలు పోతాను!

నేను సైతం
భువనభవనపు
బావుటానై పైకిలేస్తాను!

— o — 2-6-1933.

ఒక రాత్రి

గగనమంతా నిండి, పొగలాగు క్రమ్మి
బహుళపంచమి జ్యోత్స్న
భయపెట్టింది నన్ను

ఆకాశపు టెడారిలో సంచరిస్తాం, ఒంటెను!
ఈ రేయి రోదసిలో ఇసుక తుఫాను!

గాలిలేక సముద్రాన కదలని నావల్లా
భ్రాంతి కన్నులలో కన్నీరు కదులుతున్నాయి!

నలుపు, తెలుపు నానాల సాగరాలు!
కంఠశ్రీ పరిమళాలు కనబడని గానం!

ఆకాశపు టెడారిలో కాళ్ళు తెగిన
ఒంటరి ఒంటెలాగుంది జాబిల్లి!

విశ్వమంతా నిండి, పెనుభూతాకృతై-
బహుళపంచమి జ్యోత్స్న భయపెట్టింది నన్ను!

—o—

12-8-1933

గంటలు

పల్లెటూళ్లలో, పట్టణాలలో,
[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible],
ప్రపంచమంతా ప్రతిధ్వనిస్తూ
గంటలు! గంటలు! గంటలు! గంటలు!
గంటలు! గంటలు!
గణగణ గణగణ గణగణ గంటలు!
గణగణ గణగణ
గంటలు! గంటలు!

[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible],
[illegible], [illegible]
గంటలు! గంటలు!
గంటలు! గంటలు!

సింహము వాహనము, సింహిణి వాహనము,
హ్రీంకారి వాహనము, ఓంకారి వాహనము,
శంఖముల వాహనము, సర్పముల వాహనము,
గ్రామాల ముంగిళ్ళు, పట్నాల ముంగిళ్ళు,
[illegible] ముంగిళ్ళు, [illegible] ముంగిళ్ళు

గణగణ ఘణఘణ
ఘణఘణ గణగణ
గంటలు! గంటలు!
గంటలు! గంటలు!

తల్లాడకు, తల్లడిల్లకుమా,
తొందరపడకుమా, [illegible],
దేవుని గుడిలో, బడిలో, మడిలో,
[illegible],
[illegible], [illegible]
గంటలు! గంటలు!
గంటలు! గంటలు!

ఉత్తర మందమూ, పశ్చిమ మందమూ,
ఉకవలసు నందమూ, ప్రళ్య మందమూ,
వెన్నెల వాసమూ, పాకిప వాసమూ,
మంద్ర బెంగలు, జాలీలు, సవలు,
ఇప్పుడూ, అప్పుడూ, ఎప్పుడూ మ్రోగెడు

గంటలు! గంటలు! గంటలు! గంటలు!
గంటలు! గంటలు! గంటలు! గంటలు!
గణగణ గణగణ గంటలు! గంటలు!
గణగణ గంటలు!
గంటలు! గంటలు!

(E.A. Poe వ్రాసిన The Bells కనుసరణం)

— o — 18.2.1934

ఆకాశ దీపం

గదిలో ఎవరూ లేరు.
గది యింకా నిశ్శబ్దం.
సాయంత్రం [illegible].
గదిలోపల [illegible].
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].
గదిలోపల [illegible].
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

[illegible]
[illegible]
[illegible].
[illegible]
[illegible].

ప్రేమ తపన చలన త్రాసుకొని
పలు దిక్కుల చూస్తున్నది.
ఆకలి వాసనల
సింహాసనం నిలు చూస్తున్నది.
కన్నె గంతులు వాన
నెత్తుటి నాల్కలు చాపుతున్నది.
ప్రేమ తపన నిలువ
పలు దిక్కుల చూస్తున్నది దేం.

ఇక మిత్రులారా ఆ దీపం
ఆకాశ ఛాయల చూస్తోంది.
తొకాని తెరలు తీసింది.
(నీలాల నాటకం వెన్నెల సాగనికల)
ఆకాశ చాల ఆకలి చూపుల చూసింది.
అవి తొలగింది తాపం, దీపం.
ఆకాశ చాల ఆకాశనగానం తీసింది.
దీపం ఆరి తొలగింది.
చీకటి మాటి తొలగింది.

— • — 7.3.1934

ఋక్కులు

21

కుక్కపిల్లా, అగ్గిపుల్లా, సబ్బుబిళ్ళా—
హీనంగా చూడకు దేన్నీ!
కవితామయమేనోయ్ అన్నీ!

రొట్టెముక్కా, అరటితొక్కా, బల్లచెక్కా—
నీ వేపే చూస్తూ ఉంటాయ్!
తమ లోతు కనుక్కోమంటాయ్!

తలుపుగొళ్ళెం, హారతిపళ్ళెం, గుర్రపుకళ్ళెం—
కాదేదీ కవిత కనర్హం!
ఔనౌను శిల్ప మనర్ఘం!

ఉండాలోయ్ కవితావేశం!
కానీవోయ్ రసనిర్దేశం!
దొరకదటోయ్ శోభాలేశం?

కళ్ళంటూ ఉంటే చూసీ,
వాక్కుంటే వ్రాసీ!

ప్రపంచమొక పద్మవ్యూహం!
కవిత్వమొక తీరని దాహం!

—o—

14.4.1934.

అవతారం

యమునని మరిపించు బురదా గుంటలు
మబ్బు హాయిన
ముసొబ్బుతాయి!

నరక బురదపు జాలిల మబ్బులు
గాలుల త్రెంచుకు
ఉరితి పట్టాయి!

ఉరుము సూర్యుని సప్త హయములు
సురగా వెళ్ళి
పరుగా పెట్టాయి!

కనక దుర్గా వంక సింహం
ఉగాల కొండక్కి
ఆవు తింటుంది!

ఇంద్ర దేవుని మరపు మేఘ
ఘీంకర స్వా
గాన్ని తెలిపింది!

సంధ్యాకాశపు రంకె వేస్తూ,
సంగీతాలను
కలిపి గెంతేరా!

అది సాకార వేళ వెన్నెల
ఘుమ ఘుమిస్తూ,
కౌర సాగాలి!

పుడమి తల్లికి
పురుటి నొప్పులు
కొత్త సృష్టిని స్ఫురింపించాయి!

— o —

14.4.1934.

కూటి కోసం, కూలి కోసం,
పట్టణంలో బ్రతుకుదామని –
తల్లి మాటలు చెవిని పెట్టక
బయలుదేరిన బాటసారికి,
మూడు రోజులు ఒక్కతీరుగ
నడుస్తున్నా దిక్కు తెలియక –
నడి సముద్రపు నావ రీతిగ
సంచలిస్తూ, సంశయిస్తూ,
దిగులు దిగులుగ, దీన దీనంగ
తిరుగుతుంటే –
చండ చండం, తీవ్ర తీవ్రం
జ్వరం కాస్తే,
భయం వేస్తే,
ప్రలాపిస్తే –
మబ్బు పట్టీ, గాలి కొట్టీ,
వాన వస్తే, వరద వస్తే,
చిమ్మ చీకటి క్రమ్ముకొస్తే
దారి తప్పిన బాటసారికి
ఎంత కష్టం!

కన్నీ సాగరం దాటి పోయిన
చెన్నై ఊహల్లో తెల్లి పిలుపు
చెలకం తొంగ్రాడా...?

ఒంటి నిస్పుల వాగు కన్నుల
వెంకి తాకై కలం వెర్రి,
గుండె సూరాలు గుండ్ర నవ్వే
కలే కేతన దిద్దుకుంటున్న,
దారి, నన్ను దాటి తోడుక
గుండె లోతని కూలుపాలేక,
తన్ని రెక్కు నన్ను ఉండకుం
కన్నుతుందం నిండు వేదన,
చెప్పు పొక్కని ఊరు పువేలా
తేలు బల కలయింది, నిలువరించాల—
తన్నిదే,
వెన్నల్లే,
చన్నెల్లే సాగుతారు
వెంట కన్నుం!

ఒకని ప్రపంచాలను కలిపి చూపుచు!
ప్రకృతి మాతృక లోన గీతాలు
భూతల రంగంలో;
నాన వెలిగే సముద్రాల ఒక
వెన్నెల్లో మెరిపించి;
నీలి గగనాన వెలుగుల దీపాల
కాంతి కురిపించి;
విరిసిన సముద్రాల సరస సంగీ
నీల గగ్గ్ర వెత్ర [illegible]ంచి;
సాయంత్ర [illegible]
[illegible] [illegible]ంచి!
[illegible]
నిలువ [illegible] కరిగించి!

—ః— 18-5-1934

ఆశాదూతలు 27

స్వర్గాలు కరిగించు, స్వప్నాలు పగిలించు,
రగిలించు రక్తాలు, రాజ్యాలు కదలి-
ఒక గీతి వినబడెను నాకు!
పాపాలు పండించు, శాపాలు మండించు,
కాలిన నిప్పులు రువ్వి, విలయాల విప్ల-
వపు జ్యోతి కనబడెను నాకు!
ప్రాకారములు దాటి, ఆకాశములు మీటి,
లోకాల ఘూర్ణాల మోగాల ఘూర్ణించు,
ఒక నినాదం!

సింహాల గర్జనలు, సంద్రాల ఘోషలు,
సాంద్ర బృంహిత చక్ర నినదించు ఒక
పదఘట్టన!

మానవ జాతి సామ్రాజ్య దుర్గాల, కలి
యుగాన్ని కూలగూల్చె, కదలించె, రగిలించె
ఓ ప్రజాకవీ, శంఖము పూరించె ప్రాణం!

—o— 1-6-1934

భూతాల్నీ, యజ్ఞోపవీతాల్నీ,
వైప్లవ్యగీతాల్నీ నేను!
స్మరిస్తే పద్యం,
అరిస్తే వాద్యం,
అనలవేదికముందు అస్త్రనైవేద్యం!

లోకాలు, భవభూతి శ్లోకాలు,
పరమేష్ఠి జూకాలు నా మహోద్రేకాలు!
నా ఊహ చాంపేయమాల!
రసరాజ్యడోల!
నా ఊళ కేదారగౌళ!

గిరులు, సాగరులు, కంకేళికా మంజరులు,
ఝరులు నా సోదరులు!
నేనొక దుర్గం!
నాదొక స్వర్గం!
అనర్గళం, అనితరసాధ్యం నా మార్గం!

1-6-1934

—— o ——

శైశవ గీతి 29

పాపం, పుణ్యం, ప్రపంచమార్గం—
కష్టం, సౌఖ్యం, శ్లేషార్థాలూ
ఏమీ ఎరుగని పూవుల్లారా!
అయిదారేడుల పాపల్లారా!

మెరుపు మెరిస్తే,
వాన కురిస్తే,
ఆకసమున హరివిల్లు విరిస్తే
అవి మాకే అని ఆనందించే
కూనల్లారా!

అచ్చటి ఇచ్చటి కథలను వింటూ
ఎచ్చటికో ఎగిరే పోతూ ఉన్న,
ఓలమ వోస్తూ ఎగురుచు పాడే
పిట్టల్లారా!
పిల్లల్లారా!

గరికపచ్చ మైదానాల్లోనా,
తామర పువ్వుల కొలనుల లోనా,

పంట చేలలో, బావుల్లోనూ నూతుల్లో,
పండ్రి సంతల్లో, పల్లె తోటల్లో,
దేవాలయాల్లో, కవి ప్రాంగణాల్లో,
నాటక ప్రదర్శనల్లో, సంబరాల్లో,
ఎక్కడ చూసినా అక్కడ మాతో
విశ్వరూపాలు విశాల స్వరూప
దర్శనమిచ్చి
నా మనసు నిండా!

అహో, అహో సమస్త విశ్వం!
అహో ఋతువు ప్రాక్పశ్చిమాలు!
ఆకసంలో మెరుపులు తీరుసు
కత్తి నాట్యం చిత్ర ప్రపంచములు!
జలచర్య ఆర్తి నసంధ్యాకాలం
సంధ్యాసమయం తెలుగుదనం,
కలల వృక్షాల శిల్పకళం
స్త్రీ త్రిశూలం కదిలాడి,
పిల్ల, పసివాళ్ళు, ముసళ్ళు, పెద్దలు
నిండు మైనే నడిచే కాలం,

[illegible],
[illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]!
దురాఘాతాలే [illegible]
[illegible]!
ఎప్పుడు కూడా దురాఘాతాలే
[illegible]!
[illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible]! ఇది
[illegible]!

[illegible]
[illegible],
[illegible]
[illegible],

ఎంతెంతగా దూరాన్నుంచి ఊరుపుల
తరతరే గాంచిన [illegible] విసర్లు,
ప్రయాణ దీపాల కరాల [illegible]
నెల మిన్నుల, వెన్నల బాటసార్లు,
పాతాళాన్ని దాటి సాగి
వైభవాన ఈ లోకాల [illegible],
సాంధ్యాలతో, కెరటాలతో, ఆ
గ్రహాంతరాల నీలి శిఖల [illegible],
మెరిసే తారల సర్లు మిణుగురు
నవ బాష్పంపై నర్తకిల్లారూ?
ఓ లవస్తారా!
ఆ లవస్తారా!
ఏది నా తీరం, ఎందుకో?

—o— 9-6-34

అవతలి గట్టు

— ఇవేమిటీ వింత భయాలూ?
— ఇంట్లో పకరి!

— ఇవేమిటీ అపస్వరాలూ?
— చెరింద పొగ!

— అవేమిటీ రంగుల నీడలూ?
— పాప్రా, ప్రకృతీ!

— ఎవరికి తెలియని దారి?
— అవతలి గట్టుకు!

—o— 16-6-34

సాహసి 34

ఎగిరింపకు ఊహా విహంగాలను!
కదిలింపకు సుప్త భుజంగాలను!
ఉండనీ,
సుప్తిన్ తమ మాయలందూ!
మనసా నర్తించూ!

అంతరాళ హృదంతర
ప్రాంతరాలనా నీ విహారం?
ముళ్ళదారినా నీ సంచారం?

పలికింపకు మదన మృదంగాలను!
వెరపింపకు శాంత తరంగాలను!
కావ్యదళంలో దీపం వెలిగించకు!
మంత్రనగరి సరిహద్దుల ముట్టకు!

— ० —

9-7-34

కళారవి 35

పోనీ, పోనీ,
పోతే పోనీ!
సతుల్, సుతుల్, హితుల్ పోనీ!
పోతే పోనీ!

రానీ, రానీ,
వస్తే రానీ!
కష్టాల్, నష్టాల్,
కోపాల్, తాపాల్, శాపాల్ రానీ!
వస్తే రానీ!
తిట్లూ, రాట్లూ, పాట్లూ రానీ!
రానీ, రానీ!

కానీ, కానీ!
గానం, ధ్యానం!
హాసం, లాసం!
కానీ, కానీ!
కళారవీ! పవీ! కవీ!

— • —

11-7-34

భిక్షు వర్షీయసి

దారి పక్క, చెట్టు క్రింద,
ఆరిన కుంపటి విధాన
కూర్చున్నది ముసలిముష్టిది
మూలుగుతూ, ముసురుతున్న
ఈగలతో వేగలేక.

ముగ్గుబుట్ట వంటి తలా,
ముడతలు తేలిన దేహం,
కాంతిలేని గాజుకళ్ళు,
తనకన్నా శవం నయం.

పడిపోయెను పళ్ళన్నీ,
ఆరనున్న వత్తి వెలుగు;
రానున్నది చలికాలం;
దిక్కులేని దీనురాలు.

ఏళ్ళు ముదిరి, కళ్ళు కదిలి,
ఎముకలంటే పొట్ట సరళి –
పక్కనున్న వంకరాటి

పరిణతమ్ పరి ఇన్నత.

"ఓ అర్ఘ్య మరణశ్రీ
ఈ తాపం ఎప్పటి"కని
వెల్లగావి ప్రశ్నిస్తూ
వెళ్ళి పోయావంటి!

ఎవరికి వారిక్కు తారసక్కొంయు
ఏ మూలో తిరిగే తలకన్కు;
ఒక తెగనల ఓం పేరలు
ఊంధరగా ఊరవేసి ఊంద!

కొత్తు ఆవ్వు ఆకెత్తు,
తళుక్కు తేని నందనవన.
"నువ్వు నా తాపం తా"కని
ఎరిగి వచ్చు ఎంగిపోయే!

—o— 13.8.1934

ఒక స్నేహంలా

ఒక స్నేహంలా
మనసున్నవాళ్ళ ఎదలో స్మృతి
తడిస్పర్శ
మనోస్పృశ
ఎదలో మధు ఎగాసించి,
స్నేహంలా
ఇది పదము
మరేదమూ...
ఆకులలో పొదపులలో
ఇరుల సుమములలో
తనువులలో
ఏనాడు మరపులలో
మరపుల మనసులలో
తనవరకే!
ఒక స్నేహంలా
పూర్వస్మృతి సజ్జని మధురం
నవ్వులలా
రంగుల పువ్వులలా
తలతలమని తళుకు కదిలే

స్వప్నంలా
హిమకణంలా
కనుల వెనుక మెరయు సుందర
కలిసింది,
మధుస్మితం
విరిసిన మనోరమా —
కురిసిన సంగీతమా?
ఉత్కంఠంలా
సకల జగం
సర్వసమానంగా...
తీవ్రం నిశ్శబ్దం.
ఉక్కసంలో
ఘంటల నాదలలా
మోహనమున సౌందర్యాల
సమాసాలు ఎరువలత్తి
మనసూల రశ్మినాదం.

— o — 30-10-34

పరాజితులు

అలసిన కన్నులు కాంచేదేమిటి?
వాడిన స్వప్నం,
రాలిన స్వర్గం!

విరిగిన గుండెల వినిపించేదేమిటి?
ఓటమి, ఓటమి
ఓడిన రోదనో!

చితికిన బ్రతుకుల తిరిగే దెవ్వరు?
మరణం, మరణం,
మర్దనం, మర్త్యం!

—౦—

27.1.35

ఆహ!

నవ్వుల వన్నెకంటెయూ
నింగికి నే నెగిరిపోతే,
నిజకాశ్మీరంలో నేల—

నెయ్యపు కెక్కుకంటెయూ
నేలకు నే జారిపోతే,
నిద్రశీర్వాంతంలో లేచే...

— ◦ — 2-2-1935

ఉన్నాది

అలకలన్నీ ఒప్పగిస్తే,
ఆశలన్నీ ప్రోగుచేస్తే,
తానీ కంచెనై పలచబారిన
చెలియా! సఖియా!

వీధంతా వెతికి వెదకగ,
ఊరంతా తిర్గి చూస్తూ,
మాయ చేస్తున్న ప్రేమాభిమానా
మాయ చూస్తావా?

నీవు లేని వెలితి లోపు,
నీవు లేని మూగ రాగం,
మాయ తెలియని ప్రేమపూ
మమకారాన్ని పక్కదోయకు!

చెలియా! సఖియా!
నిన్ను లేని లేకనే
తెలిపి అరేన చెన్నెల సమస్యలు
బాలక తపాలు।

వెర్రి వాడా! పిచ్చి వాడా!
ఏడిస్తావా? నవ్విస్తావా?
బుద్ధి మంచులు నీకు నేర్పిన
మండలాన్ని పోలాన్ని?

అంత్య పూర్వము, ఆద్య పేర్వము,
మనస్సు నీలాటి రాతిని మోకని?
వెర్రి వాడా! పిచ్చి వాడా!
నేర్పు కుంటాను.

— ✓ — 1935(?)

స్విన్‌బర్న్ కవికి 45

విషం క్రక్కే భుజంగాలూ,
కదం త్రొక్కే తురంగాలూ,
మదం పట్టిన మాతంగాలూ కవీ! నీ పాటల్?

వలయ విచల వ్యాళాంగాలూ,
విలయ సాగర తరంగాలూ,
ఉదగ్ర ఝంఝానృత్యదళగాలూ కవీ! నీ పాటల్?

[illegible] కనకనిర్ఝర హల్లీసకమూ,
ప్రేంఖద్గీతుల మంజురీతులూ,
మోహినీ గంధర్వగానం కవీ! నీ పాటల్!

ప్రశాంతుల ఇరావతులా,
రెక్క విప్పిన రవబాన్పహ్,
కదలి కలపూ, కలపు కరగా కవీ! నీ పాటల్!

కవీ! నీ గళ గళ స్వర్గంగల
కల్లోల కూలాల హాసాహాసాలూ
కల నీ మోసపా! కదనే మోసినా!
తానె తాకే కదలి మోసపా!

—·— 1936(?)

అద్వైతం

ఆనందం అర్ణవమైతే,
అనురాగం అంబరమైతే—
అనురాగపు టంచులు చూస్తాం,
ఆనందపు లోతులు తీస్తాం.

నీ కంకణ నిక్వాణంలో,
నా జీవన నిర్వాణంలో—
నీ మధిలో జ్వాలలు చూస్తే,
నా హృదిలో జ్వాలలు రేగే—
నీ తలపున రేకులు పూస్తే,
నా వలపున బాకులు దూస్తే—
మరణానికి తెలసం తోస్తాం,
స్వర్గానికి నిచ్చెన వేస్తాం.

కవనానికి రాణివి నీవై,
వ్యసనానికి బానిస నేనై—
విగ్రహంబున మహిమాచారం,
ఉగ్రహంబున వృద్ధిమాకారం—

వర్ష మేఘమువైతే ప్రసరిస్తా,
విరితేనియవైతే ప్రవహిస్తా—
ప్రేమమయమున ప్రకాశిస్తాం,
పవిత్రమయమున ప్రతిఫలిస్తాం.

వాసంత సమీరం నేనై,
హేమంత తుషారం నీవై—
నీ ఎగిరిన జాడ విహంగం,
నా పలికిన మధుర స్వరగం—
పగలంతటను వెలుగువలెనా,
రేయంతటను వెన్నెలవలెనా—
వెలమయమైతే మరింతగ నవ్వేదే,
చిలమయమైతే చల్లంతగ నవ్వేదే—
రాగానికి కళ్యాణం చేస్తాం,
ప్రేమానికి సాక్ష్యం ఇస్తాం.

నీ ఊహాలలో రాగిణి నేనై,
నా భావాలలో దేవివి నీవై—

నీ కంఠంగా నిక్కుగాంచు,
నా జీవన నిశ్వాసాలలో—
ఆనందం రాణివైతే,
విషాదం రాజునైతే—
ప్రేమదేవుణ్ణి పట్టుకుంటాం,
రెక్కలను పెకలిస్తాం.
(A.C. Swinburne రచనలలో,
మధురంగా A Match అనే గీతంలో
వాడిన మాత్రాలకి కృతజ్ఞుణ్ణి)

—•—

1936(?)

పాడు

అంతరంగం తలుపు తెరిచిన కొ
అంతమైన వస్తు సముదాయం కంటా
పక్కలో ఎక్కడో పల్లె
పక్షుల పాటలా ఉండే పాట,
"ఆనందం, ఆనందం!" అని మేలుకుంటే—
"అనుభవించాలి యావజ్జీవం" అంటారు.

పాటలు పాడితే పాటలు నేర్పేదారా
పద్యాలూ వనరేఖ మబ్బులూ
మెరుపుల్లో, మెరుగుల్లో తేలి
మువ్వల తూగా బంగారం తేనెలు.
"పైరంత ఇది, కాదుగా?" అంటే—
"అవునా! ఏదన్నా కావాలా" అంటారు.

ప్రపంచరంగం తక్క పై పాట,
పనిమనుల్లో తెలుసు త్రింతరు పరవశ—
"ఆకాశానికి, వస్తున్నాం మేము,
జీవనానికి ఆశగా చూపించే మేలు—
నాలు మూలాకి, నాలు పాలి పాడ్డా
"దోర్గ నావులో దోర్గన్నారు ముం" అంటారు.

—o—

1937(?)

అభ్యుదయం

ఏవో, ఏవేవో, ఏవేవో
ఘోషలు వినవస్తున్నాయ్!
గుండెలు అవిసేపోతున్నాయ్!

ఎవరో, ఎవరెవరో, ఎవరెవరో
తలవిరబోసుకు
నగ్నంగా నర్తిస్తున్నారు! భయో
ద్విగ్నంగా వర్తిస్తున్నారు!

అదిగో, అదిగదిగో, అదిగదిగో
ఇంకిన, ఉగిపోయిన, మరగించిన
క్రొన్నెత్తురు! విప్లవము! అభిశంసనము!

నదీ, మహానదీ, మహానదీ—
ఉగ్రరూపం పల్లవిత్తు!
నరజాతి పరివర్తన!
నవజీవన సుప్రభాతము!
అభ్యుదయం!

— ० —

2-4-1937

వ్యత్యాసం

అదృష్టవంతులు వేరు.
చెలికాళ్ళు ప్రేమిస్తారు.
శత్రువులు ద్వేషిస్తారు.
మంచికి చెడ్డకి నడుమ
తంమగార్ల న్యాయం మారదు.
మంచినడిచానే
సంపద స్తులు మాటేసారు.
ఇదికదని నిర్ధరించాకక.
దేహానికి కట్టుబడని విశ్వం అనాదిచితం.
నిత్యం నిష్క్రమాలా మాని.
మంచిని గురించి,
మనిషి, మనస్సుకం గురించి,
నడవా, నాగ్రం, విలువల అస్తిత్వం
నిత్యం నిష్క్రమాలా మాని.
మా కన్నుల మాప్పుల సరళ్ళతో యుద్ధం!
తొయ తెలుగుతో కాళ్ళను నతెనపారు.
తొయ తనకుతొ నాంతా నేరకాళ్ళ.
తొయ్యల కస్తూరి కాని కే
నాల్గుల స్నానాలు, రక్తంతో నగ్గలు,

చెరసాలలు, ఉరికొయ్యలు.
తుపాకి [illegible].

× × ×

ప్రజాస్వామ్యం పేరుకు.
సామ్రాజ్యపు వారసత్వ
సంప్రదాయాల సమాహారం.
అన్ని సమస్యల్నీ, సంక్షోభాల్నీ మావి.
[illegible],
[illegible] స్వాతంత్ర్యం.
[illegible] 25 సంవత్సరం,
[illegible] 25 ప్రాయం!
[illegible], [illegible]
[illegible].
[illegible].
[illegible].
[illegible]
[illegible].

[illegible].

ఆకస్మాత్తరణం.
సంధ్యాజ్యోత్స్నలు, సంకేతపుష్పాలు.
ప్రకృతి, ప్రకృతి.
శరాలుల సంస్కృతి పరవశ్య.
మాకు నాదాల వేద్య.
నాదాలకు పరవశాన్నద్భుతం మారాన.

ఉపనిషత్ మాధవితం.
ఆంతర్యన మాకేటి.
చరణపు వాలు మానిశాంతం.

మృత్యు, జన్మ, ఆత్మాంతరాత్మల్లోన్న
మందహాసం మాని

ఇన్ని కాలాల వాగనంగ మారాడు.
ఇంతా వెనక్కి తిరిగా మందారాల మాన
మార్గం గాంధర్వం.

మందారా తిరుగాడించును.

ప్రపంచం మారేందుకు సన్నాహం.

[illegible] మారుతూ ఉంటాయి.
ప్రపంచం ఎప్పుడూ సంచలిస్తుంది.

[illegible]
[illegible] వాళ్ళు
మారని సత్యాలు.

[illegible]
సముద్రపు [illegible] వాళ్ళు
మారని సాగరాలు.

— ० — 25-4-1937

మిథ్యావాది

మాటలంటావా? అంటా
అర్థంటావా?
నా మటల్లవ వేదాంతం!
ఏ మంటార్రు?
మాటలంటార్రా? అనకం
అర్థంటార్రా?

కనబడినది కనబడనిది
వినబడినది వినబడనిది
జగతి మరుపు, స్పష్టం, అ
స్పష్టం, ఇది
మాటలు! మాటలు!
మాటలంటార్రా? అంటా
అర్థంటార్రా?

[illegible]
మాటలంటావ్రా? బొంబా
ఏ మంటార్రు?

మనస్సు అంబు మనసే చెప్పు
మాటలంటార్రా? తెలీదా
ఏ మంటార్రు?

మరఫిరంగి, విషవాయువు
మానవుండా? దైవం,
ఏమంటావు?

పాలివాని నుదుటి చెమట,
కూలివాని గుండె బరువు,
బిచ్చగాని కడుపు కరువు
మానవుండా?

తుపానులు, భూకంపం,
తిరుగుబాట్లు, సంక్షోభం,
సంగ్రామం, సంగ్రామం
మానవుండా? ఏవీ
ఏమంటావు?

జగతి మరపు, స్వర్గం, నీ
స్వప్నం, ఓహో
మానవుడా! మానవుడా! మానవుడా! మానవుడా!
మానవుడా! మానవుడా!
మానవుండా? దేవుడా
మధ్యందినా?

— ౦ —

1937

ప్రతిజ్ఞ

పొలాల నన్నీ,
హలాల దున్నీ,
ఇలాతలంలో హేమం పిండగ –
జగానికంతా సౌఖ్యం నిండగ –
విరామమెరుగక పరిశ్రమించే,
బలం ధరిత్రికి బలి కావించే
కర్షక వీరుల కాయం నిండా
కాలువకట్టే ఘర్మజలానికి,
ఘర్మజలానికి,
ధర్మజలానికి,
ఘర్మజలానికి ఖరీదు లేదోయ్!

నరాల బిగువూ,
కరాల సత్తువ
వరాల వర్షం కురిపించాలని,
ప్రపంచభాగ్యం వర్ధిల్లాలని –
గనిలో, వనిలో, కార్ఖానాలో
పరిక్లమిస్తూ,
పరిప్లవిస్తూ,

ధనికస్వామికి దాస్యం చేసే,
యంత్రభూతముల కోరలు తోమే
కార్మిక వీరుల కన్నుల నిండా
కణకణ మండే,
గలగల తొణకే
విలాపాగ్నులకు, విషాదాశ్రులకు
ఖరీదుకట్టే షరాబు లేడోయ్!

నిరంతరాక్షై సురక్షితంబై
చెరసాలలలో బద్ధీ మాళ్ళా—
లోకారాధ్యుల విధిచూపిన వి
హాన తైద్రాం లో కనరో మోళ్ళా—
కష్టం చాలక కొలువులు వెంచో
ఇళ్ళకు గెల్ల నిష్ఠ మాళ్ళా—
తమ నిప్పులనే, జన నిష్ఠురమే
నాలుక గొలిచి చెడకే మాళ్ళా—
అనేక రంగుల ఉద్యోగాలంటూ,
ఉపన్యాసాలంటూ,
ఉద్ఘాటనలంటూ

వీడ్కోలు చెప్తూ, ఊరు వదిలిపోనీ
విశ్వ సంగం చివరిసారి కాలేదు!

తాకిన లోకపు వెన్నెలలూ,
గాలిత్తు ఆకలి, కూర్పు వేదన,
దారిద్ర్యాలు, ఐశ్వర్యాలు
సరిహద్దులంటే, సంస్కృతులంటే
భాషల మారుస్తూ, దేశాల మారుస్తూ—
నాలుక రుచితో నన్ను కలిపేస్తూ
తాత్విక లోకపు కవాటాలనీ,
ప్రేమిక లోకపు సౌధాలనీ
సముద్రాలుగా, సమస్యలుగా—
కులాలవాలూ, కులాలవాలూ
నెత్తురు పీలిక సింధువాలిని
సమాన స్వేచ్ఛ రాగా రాదని
తన యిచ్చింది, తద్వారా మనం
విశ్వమంగళం నిర్దేశిస్తూ,
సర్వత్ర మానవతను సంస్థాపిస్తూ.
సర్వత్ర మానవతను సంధానిస్తూ—

స్వాతంత్ర్య జీవిత యథార్థ స్వప్నం
ప్రసాదికా నూత్న జగంబు [illegible]
భూమి వీరములు జీవనాదములు
జగజ్జ్యోతి కంబు వద్ది విస్తారాయి!

వజ్రఘోష ఘాతలు, ఘనఘోష ఘోరం,
హుంకార ఘర్జం, శాపాల గర్జం,
కురుక్షేత్రం సంగ్రామ భూమిపై
గాండీవ, శంఖం, ఝంకారం, నాదం,
సహోద్యమాల సహస్ర ఘన్యల—
నా పిలుపుంచీ,
నా పిడుగుంచీ,
నా పిలిపించే నవోన్మేషాలు,
నా పిలిపించే నవోద్భవాలు

హోమం!
హోతన్నా!
వేగం!
ప్రళయం!

—o— 7.5.1937

చేదు పాట

జ్ఞాన నిజం, జ్ఞాన నిజం,
జ్ఞాన నిజం నీకన్నది!
నీకన్నది, నీకన్నది,
నీకన్నది నిజం, నిజం!

వేద సత్యం, వేద సత్యం,
వేద సత్యం జగన్మిథ్యలా!
ప్రయాస వృథా! కలల్ వృథా!
కవిత వృథా! వృథా, వృథా!

మనమంతా బానిసలం,
గానుగలం, పీనుగలం!
వెనుక దగా, ముందు దగా,
కుడియెడమల దగా, దగా!

మనదీ ఒక బ్రతుకేనా?
కుక్కల వలె, నక్కల వలె!
మనదీ ఒక బ్రతుకేనా?
సందులలో పందుల వలె!

నిజం సుమా, నిజం సుమా,
నీ వన్నది [illegible] సుమా!
ప్రజలకి! -- ఈ పదవి [illegible],
కవిత [illegible] సుమా!

కళ సత్యం, కళ నరకం,
కళ శిల్పం, నా స్వర్గం!
నా స్వర్గం కళ శిల్పం,
కళ శిల్పం, కళ శిల్పం!

నా మాట నిజం, నా మాట సుమా,
నా మాట నిజం నీ వన్నది!
నీ వన్నది, నా వన్నది,
మన వన్నది నిజం, నిజం!

— ౦ —— 14-5-1937

కవితా! ఓ కవితా!
నా యువకాశల నవపేశల సుమగీతావరణంలో
నిను నేనొక సుముహూర్తంలో,
అతి సుందర సుస్వప్నంబున మంచాన
దూరంగా విను వీణల్లో వినిపించే
అందని అందానివిగా
భావించిన రోజులలో,
నాకై ప్రపంచే ఒక తపస్సై
వెదకానే నిశీథాలందు నిశ్చలాలందున,
మంచు నే కాచిన మంచు ముత్యాలరపు
మంచు ముత్యాల నవ్వులలో
నీ రూపం కనుగొనందున,
నా గుసగుసలు, మంటలు, పాటలు
ఎన్నెన్ని నిద్రలేని రోజులు లేవా?

నీ పిలుపులందులు,
పరిక్కి పిర్కి పరస్పరార్థాలు,
నిద్రల సవరాక్షులు,
సర్గకాలరప్పు పరగామైత్రికన నా

మరొక్కప్పుడు
ఏవో హింసలు, హ్రాసలు, దుర్వార్తల చాటువులు,
నేనేవో చరిత్రపచరిత్రన్యసంబంధ
లోబద్ధనరసం చానాలూ,
నా గతం ఏవో సత్యాలు
ప్రాణస్పందన తాండవాలూ,
నారై నేనేరన వేదన దృశ్యాలూ,
ఏవో మలుపులు చెదరిన త్రోవల
త్రోవల రాగాల్నానాలూ;
నరకో మానస మానవత్వంలోన,
మేఘా బాధృత్వంలోన,
ప్రచండ ఝంఝా ప్రభంజనం
గజగజ వణికింపక
నదీ సంద్రపు కెరటాల్లో తేలాడిన
సంగ్రామం, సంధ్యా స్వప్నం;
ఆ రాత్రి,
ఊరట వుల్లలు వడివడి చెప్పి
విభజించిన నానా జంతువ దృశ్యాలూ;
నక్షత్రాంతరిక్ష విహార గానం,

భూకంపాలు, ప్రభుత్వ పతనాలు,
విప్లవం, ఉద్యమం
అన్నీ నా వైభవం!
నా విశ్వరూప సాక్షాత్కారం!

ఇది నన్ను స్పృశిస్తే
నా కనుపించే కన్నీళ్లా?
వినిపించే పాటలా?
అక్షర సృజన వికసించిన విజ్ఞానం!
ఎదిరి లోకానికైనం!
శిరం దిగు పర్వతం దర్శించే స్వప్నసంగమం!

ఎంత నీ నేం విన్యాసా?
నదికి నిద్రలు
అక్కడ ప్రసవించిన కవ్వు నెరటి విడగాని
అవర స్వర్ణపు అలలు తాంకే
పరవశించే మనస్సు ప్రశాంత సంద్రపు సాగరాలు!
కొలువు చెక్కి నిద్రలు
కోపాన స్వప్నపు లాకే ప్రస్ఫురణ!

ఏ దినాలలో,
నిస్త్రాణన మహేంద్రజాలంలో,
మర్త్య ప్రవాసుల సంధ్యాకాలంలో
కన్నుల మూసిన లోకాద్యుని
రక్త నాళ సంస్పందన!
గాలిన నిఘంటులలో జారిపడి
కదలగ నైనా లాలని
ప్రాంగణ చూపుల కన్నెత్త కన్నెత్తలాంగన!
క్రీడాంగన!
కలుపు దహింపని ఘనపు
కలుపు కత్తి దార్తనచేలు
అర్ధ నిమీలిత నేత్రాలు
స్వప్నాంతర బాష్పాల సొంపుల పల్లవి!
ఏం లోకం వర్ణ శరస్సు విప్పిన రసానందం!
ఏన్నాళ్ళ మనస్సిన నిశాలలో
ఘుమాకంకేరా, చైకం బాకా!
సమ్మె కట్టిన కార్మికుల,
సమ్మె కట్టిన కార్మికుల భార్యల, బిడ్డల
ఆకలి బాకుల ముల్లుల

మహాకారం! అద్భుతాకారం!
ఒక లక్ష నక్షత్రాల మెరుపులు,
ఒక కోటి జల పాతాల హోరులు,
శత కోటి సముద్ర తరంగాల ఘోషలు!
విన్నావన్నా! విన్నా, నెన్నో విన్నాను!
నా విన్నవి కన్నవి విన్నవించగా
మాటలకై వెదుకాడగ జారితే—
అవి,
పుంఖానుపుంఖంగా
శ్లోకాల వంటి నిఘంటువుల దాటి,
వ్యాకరణాల సంకెళ్ళ విడిచి,
ఛందస్సుల సర్ప పరిష్వంగం వదలి—
వడిగా, వడివడిగా
వెలువడినై, పరుగిడినై, నాపైన దుముకిడినై!
ఆ విలవిలయన కలగా పులగపు
విలయావర్తపు
వలవల్ ఘూర్ణనల్ పరివర్తనలో,
నే నేమో కొట్టుకులను
సంక్రమణం చేశాను,

నా సృష్టించిన గానంలో
ప్రకృతి శబ్ద సౌందర్య తారా సంపద
పానం దవదవం దవ శ్రుతులయిన మైత్రి-
నొక్కి మెలకువన
సకలేంద్రియలలనలలో
పదకల స్వరాన్ని, మహాస్వరాన్ని,
ఓంకార స్వరాన్ని,
నిర్వికల్ప సమాధిలో
నా ప్రాణం నిర్వాణం పొందే వేళ,
శివం నను సంక్రమించిన
సమ్యక్స్థం నాదించిన ఆ గాంధర్వనతి,
హాహా నిరమాప్ప ప్రేమ సమాగమంలో
ఉద్భవించిన సంగీతాలాపి ...
నా నాదాల భగవద్గీతిన
నాద బ్రహ్మోప్య పరిమళంపనల,
ప్రాణనాద నాద మేధా జనితం,
నానా గానా మానస సౌఖ్య నాదశతం,
ప్రహ్లాదాల ప్రవాహ సౌందర్య గళ
తృప్తి తరంగంలో పుష్పిన గానం,

సువర్ణభూమిక స్వాతంత్ర్యం
అహింస, సహనం, సౌభ్రాతృత్వం, సమతల
ప్రశాంతం, ప్రకృతం,
మేలుకొల్పు నవ్యత ఆశల సౌభాగ్యం,
వైభవ ప్రభవం కవితలం...
నను కదిలించిన వేదన స్ఫూర్తీ!
రమణీ!
కవితా! చిరకవితా!

నా జనని స్వర్గంలో,
భూగోళం వేసింది నక్షత్రాల
నా హృదంతరాలలో
మెరిసే కావ్యాలన నాలో,
నా వసంత రంగుల పూలలో
తెలుగుం స్పందనలగ,
నేనే భూమండలం కలి
సువర్ణభూమికై
నమస్కారం పరదాల,
స్వప్నం పరిమళాలు

ప్రయాణికులకై,
పరివ్రాజకులకై,
లక్ష్యంగా సత్యాన్వేష
ఉద్యమకర్తల సంక్రమణ నను దరిశిన
నవ్య పునర్నిర్మాణ రాజ్యాంగ కవులారా!
లలిత లలిత కవితా సృష్టికర్తలారా!
అమరవీరులారా!
ఆదర్శులారా!
కవులారా! ఋకవులారా!

నేడు, నా ఉత్సవంలో
సాహిత్య రంగంలో కల్పిన నా
నిర్ణయాల్ని విమర్శిస్తారా?
నే నేలా విరమిస్తాను,
నా రచనలలో మానవం ప్రతిస్పందనలు,
నా ఆదర్శ స్పందనలు,
నా జీవితంలోని లలిత ఘట్టాలు
నా బాట నడకలు పదిలాన్నే
సంక్రమణ మైత్రీకరించాలని,

నా ఆశాపాశాలను
ఆకాశానికి ఎగరగా,
నా ఆదర్శాలను
సాధనలు బంధాలు పంచాలనే
వెలుగుల రవ్వల జడిగా,
అందీ అందక ముందే
నీ సౌందర్యములు విరియల
రాసగాలలోని నిర్వచించిన
నా నుడి నీ నుడిగా,
నా గీతం నైవేద్యంగా, హృద్యంగా
అర్పిస్తాను
నా విసరిన రసవిస్ఫురణ
కుసుమ పరాగం
ఓ హేలా! ఓ రసఝరీ! మహాద్యుతీ!
జననీ! ఓ కవితా!
కవితా! కవితా! ఓ కవితా!

—o—

1937(?)

నవ కవిత

సిందూరం, రక్తచందనం,
బందూకం, సంధ్యారాగం,
పులిచంపిన లేడి నెత్తురూ,
ఎగరేసిన ఎర్రని జెండా,
రుద్రాలిక నయనజ్వాలిక,
కలకత్తా కాళిక నాలిక
కావాలోయ్ నవకవనానికి.

ఘాటెత్తిన గంధకధూమం,
పోటెత్తిన సప్తసముద్రాల్,
రగులుకొనే రాక్షసిబొగ్గూ,
బగులుకొనే బుక్కాగుండా,
వికసించిన విద్యుత్తేజం,
చెలరేగిన జనసమ్మర్దం
కావాలోయ్ నవకవనానికి.

రాంబందుల రెక్కల చప్పుడు,
పొగగొట్టపు హూంకారధ్వని,
అరణ్యమున హరీంద్ర గర్జన,

[illegible],
[illegible],
[illegible]
[illegible].

[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible]
[illegible].

—o—

3-8-1937

దేశచరిత్రలు

ఏ దేశ చరిత్ర చూచినా
ఏమున్నది గర్వకారణం?
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం
పరపీడన పరాయణత్వం.

నరజాతి చరిత్ర సమస్తం
పరస్పరాహరణోద్యోగం;
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం
రణరక్త ప్రవాహసిక్తం.

బీభత్స రస ప్రధానం,
పిశాచగణ సమాకారం;
నరజాతి చరిత్ర సమస్తం
దరిద్రులను కాల్చుకు తినడం.

బలవంతులు దుర్బల జాతిని
బానిసలను కావించారు;
నరహంతలు ధరాధిపతులై
చరిత్రమున ప్రసిద్ధికెక్కిరి.

రూపరంగం కాని భావాలు పైనా
స్థలమంటూ లేకపోయిన కాలవాహిని;
గమ్యమంటూ లేని రక్తనాళాల,
కాలంపై కన్నీటి వరదలా.

పచ్చని సంసారాలు,
సరసాలాడిన జన సంచారాలు,
ఆకాశపు సరిహద్దుల
పరిశ్రమ మహాజనులందరూ.

పైసలు, పౌరుషం, సంపదలు,
కీర్తులు, ఆర్భాటం, గర్వం
మోహాలు, మాయ దృష్టి
పరిశ్రమ నిరంతరం.

ఊంపేదల, బాధలు,
నారు, మట్టి, పోటి,
నిరంతరం ఎక్కడ ఉన్నాం?
ఆకాశం సమస్యలు.

వైరాగ్యము, వైద్య కర్మాగారాలూ,
సత్రశాలలు, పాంథసేవలూ,
పింఛనులు, భిక్షుక పోషణ
దానాలనీ కల్పించె నంతలేక.

ఆస్తికుల పుంగవులెందరికో,
భక్తియు, అనురాగము–
తెలియని ఏ లోకపు దృక్పథము
సలిపిన నన్న్యు నమస్సున్నదా–

అలాగ మన ప్రమాణ దర్శనం,
బాహ్య సంపద భద్రత దీక్షలకు,
సాధించిన సామ్రాజ్యాలూ,
శిల్పించిన కట్టడాల సౌష్ఠవ–

ఇదే తరతరాల సంపత్తికై
పరిపాలన పద్ధతి కట్టుబడి
పరస్పరం సంపాదించిన
ధనంబులు పంచి పెట్టెను.

చిరకాలం జరిగిన మోసం,
బలవంతుల దౌర్జన్యాలు,
ధనవంతుల దుర్మార్గాలు
ఇంకానా? ఇకపై చెల్లదు.

ఇక నిత్య ఉపవాసాల నిత్యం,
ఇక ఆకలి మంటల ఆరాటాలు,
శ్రీమంతుల సంపత్ స్వర్గం
ఇంకానా? ఇకపై సాగదు.

దేశాల బిడ్డ వారు,
వేడి కేకల గుండె మండుతున్నవి,
ఓడ్డులెన దీన వ్యక్తులు,
బానిసల బతుకు ఇంకెందుకు–

కార్మికులు, రైతులు, స్త్రీలు,
అందుండర నానా జాతులు
బాధ్యతల ఆశయాల వర్గం
పాయిస్తే అంతరాలు లేని లోకం.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

నా కన్న జన్నరో దండెలదొక్రమా
నా మానస్సుల నా కాస వెల్లిడి?
ప్రక్క వెన్నెల పక్కటి నా బాలను,
ఏది మోసిన బాలుని వెన్నది?

కర్తవ్యం, తాపం, ఏ ప్రస్థం,
మధ్య ధ్వని సముద్ర ఘోరం,
మరణాలు, వెంటాడే పాపం,
క్షే – మానవుని కలహ కలా ప్రారబ్ధం –

ఒంటి క్షణ ఏ బ్బా సంద్రాల
మానవ కోటి ఆరాట పడిపోదే?
ఏ దేశం? ఏ కాలంలో
నా ప్రాణం ఉన్న దే పరమార్ధం?
ఏ ఇష్టం? ఏ సౌందర్యం?
ఏ స్వప్నం? ఏ గాంధర్వం?
ఏ వెలుగుల కీ ప్రస్థానం?
ఏ స్వర్గం? ఏ దివ్య జలధి?

— ద —   10-4-38

స్వర్గ నరక నిలయ ప్రాణాపానాల
మధ్య, నవ యవ్వన వేదన, మానవతా-
వర్గ విభజన హేమంత వసంత
ధ్వాంత కాంతి విభ్రాంతి వేళల,

మంద్ర ప్రియుల కల హాస విలాసాల
అర్ధరాత్రి నాక ఉషాగ్ని సింధూరం!
అనాథ జీవుల సమాధులన్న
రచించండి హింసాసంహారాలు!

ఇదిగో! ఆవేశం పొంగిన నిర్ఘోష
రణ ఘంటికల ప్రళయ ధ్వనింపగ,
మరణ మృదంగ ప్రశ్నల వ్యాఘ్ర ఘోష
గణ ఘంటికల గజగజలాడగ,

ఉప్పెన ఉరుము నిర్ఘాత నాద సం
ఘాత తాడితమై వాయువేగమై,
ఇది సంవత్సరపు ఉషస్సు వైభవం
కాల గర్జింపన మహోత్సాహం!

ప్రభా ప్రేమా ప్రవాహ మాలా
ప్రపంచ వేగా ప్రకాశ సమపల్లవలీ,
ఘనాంధకారాజవతీ! మనుష్య సమష్టి వృత్తీ!
ప్రళయ కాళికై వృష్టిన గానాళం!

— ం —   1938

మానవుడా!

రాజ చక్ర గమనాలూ,
రాత్రిం దివాల పరిణామాలూ,
బ్రహ్మాండ గోళాల పరిభ్రమణాలూ,
కల్పాంతాలకు పూర్వం కదలిక ప్రారంభించిన
పరమాణువు సంకల్పాలూ
ప్రసవం పొందిన నాడా!
మానవుడా! మానవుడా!
సౌందర్యం ఆరాధించే నాడా!
కవితలూ, శిల్పాలూ-
పుడమలూ, పక్షులూ-
మెరుపులూ, మేఘాలూ
సౌందర్యం ఆరాధించే నాడా!
జీవించే నాడా!
సుఖించే నాడా! దుఃఖించే నాడా!
విస్మయుడా! వీరుడా!
ప్రేమించే నాడా!
విరాగీ! యోగీ! భోగీ! త్యాగీ!
ఆలోచనల తాపినాడా!
అనాదిత్వం ఆశ్లేషించే నాడా!

వెలుగూ, వెలుతుర్లూ, గాలులూ, పువ్వులూ,
ఆకసంతో, సముద్రంతో
ఔన్నత్యంతో నాదా!
అనంతమా! పరాజయం ఎరుగనిదానా!
ఊర్ధ్వదృష్టీ! మహామహురాలా!
మహాప్రకాశమయా!
మనస్వినీ! మనస్వినీ!
కావ్యలహరి నాదా!
దివ్యతేజ నాదా!
సంభవత స్వప్నాపూర్ణా!
ఓహినా! మనస్వినీ!
ఓ ప్రియా! మనస్వినీ!
దుర్జన్మ సంసారామోదమును పసినాదా!
ఔన్నత్యం దైవం తోసివేసినాదా!
ఆదర్శ జాతి! మహాభాగ్యా! మనస్వినీ!
ఆనినా, ఓడలతో, ఆకాశంతో,
ఉర్విలో, ఆర్ద్రమయాలలో,
సముద్ర దిగ్వలయాలలో.
ప్రజా హృదయాలలో,

సప్తసాగరాలూ, సప్తగిరులూ,
సూర్యుడూ, చంద్రగణం
వృక్షజాతులూ, జలచరజాతులూ,
జిజ్ఞాస, విజ్ఞానం, ప్రజ్ఞ, సృష్టి వైభవాలూ,
వరవంశ ఋషులూ, పరమహంసలూ,
ప్రకృతి మాతా! శ్రీమాతా!
నమస్తే! నమస్తే!
అవ్యక్త కుటుంబా!
వివర్త సంపూర్ణా!
నమస్తే! నమస్తే!
అనేక ప్రపంచ సృష్టి మాతా!
అనేక స్వరూపాల జనని మాతా!
అనేక బ్రహ్మాండ పరిరక్షి మాతా!
సత్యరూపా! సదయా! సర్వజ్ఞతా!
సకల దేవతల తాయీ మాతా!
పదాలూ, స్వభావాల కలిగిన మాతా!
ఆకాశాలను వడికే మాతా!
నక్షత్రాలను పొదిగించే మాతా!
శివానీ! భవానీ!

వంటిదను నిత్యంబగు నాదం!
వైద్యశాలలు, నక్షత్ర ప్రదర్శనశాలలు,
సంగ్రహాలయాలు, పరిశ్రమాలయాలు,
కళాసంస్కృతులు, నాట్యం, సంగీతాలు
నిత్యంపు నాదం!
మానవ సృష్టి మానవ ప్రగతి
సాధించిన నాదం!
మానవుడా! మానవుడా!
వైకుంఠమా!
నదీ! సముద్రా! శిఖరాగ్రా!
గానకోకిలా! వసంతమా! చంద్రమా!
విజ్ఞాన దీప్తీ! జ్ఞాన దీప్తీ!
అద్భుతమా! అనంతమా! పరమానందమయీ!
విశ్వసంగీత సంగమ
విశ్వ గాన నాదా!
శుభ్రతారా!
జేజే!
సంస్కృతీ! శ్రీ మాతా!
నీకు నమస్సుమా!

హృత్కర్ష చలనాలా!
రక్తకణ సంపద్విభంగా!
సృష్టిస్థితి! సాధ్యకృతా! మానవుడా!
మానీ! మానా! దైవా!
కడలి నెలల పుష్కలానా!
గంటనల్లు మ్రాకి సాలంగజెనాదా!
కదిలే సంచాపం కొంకిసాదా!
ఆకలికన్ను! మానవుడా!
ఆరగవేనాడా! ప్రశ్నించేవాడా!
[illegible]
[illegible]
జేతా!
నేతా!
ద్రష్టా స్రష్టా!
ధీరా!
మానవుడా! మానవుడా!

—०—   1938(?)

సంధ్యా సమస్యలు

ఈ సాయంత్రం...

రాక్షసుల నాట్యశాలల్,
[illegible] [illegible]!
[illegible] సమస్య [illegible]
కాక [illegible]!
[illegible]
ఒకడు మాత్రం [illegible],
[illegible] మాత్రం [illegible]!
[illegible] సమస్య [illegible]
కాక [illegible]!

ఈ సాయంత్రం...

[illegible] మాత్రం [illegible],
[illegible] మాత్రం [illegible]!
[illegible],
[illegible]–
సమస్యగా [illegible]
కాక [illegible]!

—o—

1939(?)

దేని కొరకు?

మేఘాల మేళనలలో, సౌదామినీ నాట్యములలో
ఝంఝానిల ఘోషలలో, తారకాల తాండవములలో
దేనికొరకు పదే పదే దేవులాడుతావ్?
ఉదయాల్, అస్తమయాల్
ప్రకాశిస్తావ్?
హేలి నా సదాల్!

హేలి నా సదాల్!
దేని కోసమిలా?
నల్లని రాత్రి కెరటాలలో
మోహాల గాలి చిచ్చులలో,
నీలాల నీడలా అలరించుతావ్?
రక్తాస్త్రపు హుతాశనాల అలరించుతావ్?
జగత్కాంతి విదారణలో
సర్వాగ్ని సమాధిలో
నీలాల నీడలా అలరించుతావ్?
హేలి నా సదాల్!
హేలి నా సదాల్!

— o — 1939(?)

కేక

నిద్రకు వెలివెన్నెల...
నే నొంటరినై...
నా గతమూ కాని భవితమూ,
భవితమూ కాని నా గతమూ,
నా గతమూ...
భవితమూ...

నే నొక్కరినై...
నిద్రకు వెలివెన్నెల...
కన్నుల నిండిన తారలమూ,
తారల నిండిన కన్నులమూ,
కన్నులమూ...
తారలమూ...

నిద్రకు వెలివెన్నెల...
నే నొక్కరినై...
గుండెల కట్టిన గొంతుకమూ,
గొంతుక కట్టిన గుండెలమూ,
గుండెలమూ...
గొంతుకమూ...

నా కనుగానను,
నా ఎదగానలు,
నా మనసు ఉప్పు పాటలలో...
పాటల మాటల పాటల లో...
పాటలలో...
పాటలలో...
జిగ జిగ జిగ జిగ
జిగ జిగ మంటి
నా గతి మారే నా బాటలో,
నా బతుకు బాటలో నా గుండెలో,
నా గతిలో...
నా గుండెలో...
కురిసే జల్లు,
మెరిసే హరివిల్లు,
కురిసే మెరిసే కన్నీళ్ళు కాదా?
జల్లుల కన్నీళ్ళు,
హరివిల్లు కన్నీళ్ళు,
కన్నీళ్ళు కన్నీళ్ళు కాదా?

దారుణ మారణ దానవ ఖాండ్రల,
రౌరవ ఘోరవ ఘాతక ధ్వాంతల,
ధ్వాంతల, ఘాతల,
ఘంటల, మంటల,
కంచుక కంఠధ్వని గానాలలో?
ఆయింతల ఆ ఆయింతల ఆయింపులలో?
నిశాంతవేళ...
నిద్రిత నిశ్శబ్దం...
మ్రోగించే ఘంటల నాదాలు,
నా నాదాలలో మ్రోగించు ఘంటలు,
మ్రోగేను...
ఆగేను...

— ప —   20.6.1939

పేదలు

అంతేలే, పేదల గుండెలు!
అశ్రువులే నిండిన కుండలు!
శ్మశానమున శశికాంతులవలె
చలి బారిన వెలి రాబందులు!

అంతేలే, పేదల మూపులు!
అగాధమగు విధి దుర్రూపులు!
పలుబాధల తల తగిలించిరములవలె
చెరలుండక బాధల మోపులు!

అంతేలే, పేదల పేగులు!
నశ్వర జీర్ణ పరాన్న జీవులు!
విస్ఫురితములు, పరిత్యాగములు!
వికసించని వికార పేగులు!

అంతేలే, పేదల కన్నులు!
విస్ఫులింగములు, పేదల నిర్నన్నులు!
తుపానులకు తడిసిన, ఎండిన
గోమాతల కన్నుల తన్నులు!

అంతేనే, పేదల బ్రతుకులు!
తిరిపెమునకు పిలిచెడి మెతుకులు!
తెరువెరుగని దీర్ఘరాత్రుల
తల పగిలెడి వెల్ప్పుల గతుకులు!

(Emile Verhaeren వ్రాసిన
Les Pauvres అనే గేయానికి
అనువాదం.)

—ం—   1939(?)

గర్జించు రష్యా

(The Soviet Air Force has gone into action. News Item June '41)

గర్జించు రష్యా!
గాండ్రించు రష్యా!
పర్జన్యశంఖం పూరించు రష్యా!
దౌర్జన్యరాజ్యం ధ్వంసించు రష్యా!
ఢం ఢం, రష్యా!
భం భం, రష్యా!
రష్యా! రష్యా! రష్యా! ఓ రష్యా!

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
ఢం ఢం ఢం రష్యా!
భం భం భం రష్యా!
రష్యా! రష్యా! రష్యా! రష్యా!

ఫాసిస్టు, నాజిస్టు, ఫ్యూడలిస్టు, ఇంపీరియలిస్టు,
కాపిటలిస్టు [illegible], [illegible], [illegible]

కల్ప సామ్రాజ్యపు
జీవితం పట్టుకుంటూ,
మానస సంతానంలో స్వప్నపు పుష్పాలు,
కావ్య కల్పప్రాణి కలన కన్య కవితా!
కవితా! కవితా! కవితా! నా కవితా!

మార్క్స్, ఏంగెల్స్, [illegible], [illegible],
[illegible]
తెలిసిన [illegible],
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
హా హా హా, కవితా!
హీ హీ హీ, కవితా!
కవితా! కవితా! కవితా! ఓ కవితా!

నా అక్షర వర్ణాలు,

మా రక్త మాంసాలు,
ఎముకల [illegible], [illegible]!
మా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
మా [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible]!

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]!
[illegible], [illegible] [illegible]!
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible], రక్షా!
[illegible] [illegible] [illegible], రక్షా!
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] రక్షా!
[illegible], [illegible] [illegible] రక్షా!
రక్షా! రక్షా! రక్షా! ఓ రక్షా!

సప్త [illegible] [illegible]!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] రష్యా!

[illegible] రష్యా!

[illegible] రష్యా!

[illegible] రష్యా!

రష్యా! రష్యా! రష్యా! [illegible] రష్యా!

— o — 1941

నిజంగానే? ౧౧

నిజంగానే నిఖిల లోకం
నిండు హర్షం వహిస్తుందా?
మానవాళికి నిజంగానే
మంచికాలం రహిస్తుందా?
నిజంగానే, నిజంగానే
నిఖిల లోకం హసిస్తుందా?
దారుణాగ్ని జ్వాలలింకే
దానవత్వం నశిస్తుందా?
బానిసల సంకెళ్లు జారే
తెల కాలం ఫలిస్తుందా?
హక్కు సమత్వపు సోదరత్వపు
స్వేచ్ఛా తత్త్వం జయిస్తుందా?
జగము కదల్చిన, సమాజ తెల్పిన
కదలి నృత్యం నటిస్తుందా?
సరస వర్గాలీ, సకలి, మనుగడ
పరస్పర వైరం శమిస్తుందా?
నిజంగానే, నిజంగానే?

—o— 1941(?)

నీడలు

మారాలి, మారాలి, నీడలు!
నీడలు, తారాడే నీడలు!

వెలుగ వెలుగాయల వాకిళుల,
నరనరాల నాకిళుల—
నగఛాయన,
తారమాయన
తారాడే జాడలు!
జాడ జాడల్లో నీడలు!

మారాలి, మారాలి, నీడలు!
నీడలు, తారాడే నీడలు!

× × ×

మారాలి, మారాలి, నీడలు!
ఏడవద్దే వాడలు

నరనరాల నీరసనల,
ఖరఖరాల ఆరసనల
వర్ధిల్లిలి,

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

× × ×

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

నిరాశాతృప్తి నీకేల!
ఎడారిలో నీకేల!

మాల, మాల, నీకేల!
పూలతేనె తేనేల!

× · × ×

బాల, బాల, శ్రీకేల!
శ్రీకళలు శ్రీకేల!
బాల, బాల, నీకేల!
సాధనల శ్రీకేల!
సాధనల సాధనాలు
శ్రీకారాల నీకేల!

— ం — 19.6.1947

జగన్నాథుని రథచక్రాలు

పతితులారా!
భ్రష్టులారా!
బాధాసర్పదష్టులారా!
బ్రతుకు కాలి,
పనికిమాలి,
శనిదేవత రథచక్రపు
టిరుసులలో పడి నలిగిన
దీనులారా!
హీనులారా!
కూడులేని, గూడులేని
పక్షులార! భిక్షులార!
సఖుల వలన పరాభూతులు,
జనుల వలన తిరస్కృతులు,
సంఘానికి బహిష్కృతులు —
జీవన్మృతులు,
మ్లానవదనులు,
క్షుధార్తులు,
హాహాకారై
ఏడవకండేడవకండి!

మా రక్తం కరిగి కరిగి,
మా నరాలు కదలి కదలి,
మా ప్రేవులు కనలి కనలి
[illegible] [illegible]!
[illegible] జోహార్!
[illegible] జోహార్!
[illegible] జోహార్!
[illegible] జోహార్!
[illegible] జోహార్!
[illegible] [illegible]!

వస్తున్నా యొస్తున్నాయ్...
ఎగరాలి,
ఎగరాలి,
ఎగరాలి రక్త పతాకం,
ఎగరాలిదే రక్త పతాకం,
రక్త పతాకం,
రక్త పతాకం,
రక్త పతాకం, రక్త పతాక—

లాస్యనృత్య విలాసనృత్యాలు!

ఏ తీరు తార!
ధ్రువ తార!
వెలుగుత్తరాన
వదద్రాన
రక్తపాతాల్, రక్తపాత
లాస్యనృత్య విలాసనృత్యాలు!

సింహాసనం కదిలింది,
సామ్రాజ్యం కదిలింది,
వంశాన్వయం పగిలింది—
సింహాసనం,
సామ్రాజ్యం,
వంశాన్వయం, సంప్రదాయం...
మసకబారి వెలవెల పోయాయి!
మసకరక్తం కలవల పొంగింది!
మార్గమాన
పూర్వమాన

చిరస్థాన నిరంతర్యాన్
నిరనిరనిర పరుగు పరుగుల!
పతితులార!
భ్రష్టులార!
బాధాసర్పద్రష్టులార!
రారండోయ్! రండోయ్! రండి!

ఉరకల సిలంచిన
బతుకు పట్టి, బట్టలేక—
గానిలో, కొండీలో,
ఎముక మల్లి ఏముక కుండి,
ఓటి బట్టల్లో, ఏటి నీటి—
పరగలు, ఏలు మానసాలు,
పాలపోయ ఛిద్రాల్ని!
దగాపడిన తమ్ములార!
మీ బాధలు నే నెరుగుదును...
వడలు, వగ
ఉడుకు, పెను
వచ్చాయి జగన్నాథ రథచక్రాలు

ఆ పద్యం, ఆ గద్యం
శివగాగాన నాకొప్పుపాలు!
ఎవడవురా!
ఫ్రెండువురా!
దగా చేసిన దయ్యపురా!
ఆ స్వర్గం తలంపే,
భయాన్ని దాడుచుంటే
ఆలాప్రేరక వెళ్ళామాటలు,
అరవ సంఘ వెళ్ళామాటలే
ఆగాన్ని భూమి రక్త పవనాల,
రక్త పత్ర ప్రజాని ధైర్య
ఇక పాత్రల పరిశోధన!
ఇక తంతం ఏస్థి వేళా!

నవ ధూర్ప్రమే
నిన్న పాత్ర పశించండి!
నిన్న పాత్ర రశించండి!
నిన్న పాత్ర!
నిన్న పాపి!

నిజాయితీ పరిమళం,
ప్రశాంతాన్ని వ్యాపించింది!

అరె కృష్ణా! కృష్ణా!
కృషితో, కృపతో...
హింసన వగ
ధ్వంస రచన,
ధ్వంసన వగ
హింస రచన!
నిర్మాణాన్ని, సంకల్పించని,
ఉత్సాహంతో, ఉద్యమంతో,
ఆశ నివాసం,
ఊహ సమరం,
ఉన్నా ఉన్నా తెలిపింది

సంరంభం,
సంక్షోభం,
సమ్మర్దన, సంఘర్షణ
సాహసాలం తెగించింది!

కోలాహలం చెలరేగింది!
ఉత్సాహంతో!
ఉద్వేగంతో!
ఇది సవనం,
ఇది సమరం!
ఈ ఎగిరిన ఇనుపడేగ,
ఈ పండిన మంచి పంట—
ప్రాకారాలను బద్దలుకొట్టి,
కోటలను పడగొట్టి,
సార్వభౌమం,
సమన్యాయం,
స్వాతంత్ర్యం,
సౌహార్దం
ప్రకాశమై ఎల్లెడల,
ఉషాకన్యక నాట్యం హేల—
తాంఝీ, థాంఝీ, తోంఝీ, నాంఝీ
ఉత్సాహంగా ఉదయిస్తుంది!
ఈ స్వప్నం నిజమవుతుంది!
ఈ స్వర్గం ఋజువవుతుంది!

పతితులార!
భ్రష్టులార!
బాధాసర్పదష్టులార!
దగాపడిన తమ్ములార!
ఏడవకండేడవకండి!
వస్తున్నాయ్, వస్తున్నాయ్!
జగన్నాథ!
జగన్నాథ!
జగన్నాథ రథచక్రాల్,
జగన్నాథుని రథచక్రాల్,
రథచక్రాల్,
రథచక్రాల్,
రథచక్రాల్, రథచక్రాల్,
రారండోయ్! రారండోయ్! రారండి!
ఈ లోకం మీదేనండి!
మీ రాజ్యం మీరేలండి!

—o—

1940

ప్రథమ పాదానుక్రమణిక

రచయిత/గ్రంథం గురించి

"మానవుడే నా సందేశం, మనుష్యుడే నా సంగీతం" అని ఎలుగెత్తి చాటిన మహాకవి శ్రీశ్రీ ఏప్రిల్ 30, 1910 లో విశాఖపట్నంలో జన్మించారు.

1931 లో బి.ఏ. పూర్తిచేసిన శ్రీశ్రీ, ఏ.వి.ఎన్. కాలేజీలో డెమాన్ స్ట్రేటర్‌గా, మద్రాసు ఆంధ్రప్రభలోనూ, వివిధ ఉద్యోగాలు చేసినా, తన స్వంత భావాల కారణంగా దేనిలోనూ ఇమడలేక 'సినీరంగంలో' స్థిరపడ్డారు.

ఆయన సాహితీ తపస్సుకు గుర్తింపుగా 'ఖడ్గసృష్టి' కావ్యానికి 1966లో సోవియట్ భూమి నెహ్రూ అవార్డు, 1973లో కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు, 1979లో శ్రీ రాజా లక్ష్మి ఫౌండేషన్ వారి మొదటి అవార్డు అందుకున్నారు.

శ్రమజీవన సౌందర్యాన్నీ, తిరుగుబాటు వేదాంతాన్నీ ఈ గ్రంథం ద్వారా శ్రమజీవుల శంఖారావంగా మార్చి తెలుగు కవితను మలుపు తిప్పి అందలాలెక్కించిన ప్రజాకవి శ్రీశ్రీ 'మహాప్రస్థానం' 1950 లో పుస్తకరూపం ధరించింది. శ్రీశ్రీ గారి చేతి రాతతో, బాపుగారి బొమ్మలతో, వారి మాటతో, విదేశాంధ్ర ప్రచురణల పేర 1981లో లండన్‌లో 'మహాప్రస్థానం' ముద్రితమైంది.

అయితే లండన్ ఎడిషన్‌లో చలం 'యోగ్యతాపత్రం' లేదంటూ దాని ప్రాముఖ్యతను ఎంతో మంది పాఠకులు మా దృష్టికి తెచ్చారు. మేము వారి సూచనను ఆమోదిస్తూ ఈ ముద్రణలో చలం 'యోగ్యతాపత్రాన్ని' కూడా చేర్చి తెలుగు పాఠకలోకానికి అందించాం. మా ఈ ప్రయత్నాన్ని ఆమోదించి ఈ పుస్తకాన్ని ఆదరించి, ఆశీర్వదిస్తారని ఆశిస్తూ.....

మీ

సరోజా శ్రీశ్రీ

ఎస్.వి.రమణ (జూనియర్ శ్రీశ్రీ)

ఇంతవరకూ వెలువడిన 'శ్రీశ్రీ సాహిత్యం'లో

శ్రీశ్రీ గారి చేతిరాతతో వెలువడిన గ్రంథమిదే.